

PARTICIPIJACIJA DJECE IZ RANJIVIH SKUPINA

STUDIJA SLUČAJA O PARTICIPACIJI DJECE KOJA ŽIVE U UVJETIMA SIROMAŠTVA

Ova je studija slučaja relevantan znanstveni doprinos temi participacije djece koja žive u uvjetima siromaštva. Provedeno je istraživanje osiguralo dodatni, novi uvid u ovo područje, koji je tim važnije kad se uzme u obzir da donosi saznanja iz rakursa same djece, njihovih roditelja, nastavnika te stručnjaka u centrima za socijalnu skrb. Na taj se način potiče sinergijski pristup, djeca koja žive u siromaštvu postaju 'vidljivija', a dane preporuke odnosno zaključci izvedeni na tome temelju predstavljaju konkretnu, pragmatičnu osnovu za daljnja postupanja.

Stoga, ova studija predstavlja novi znanstveni doprinos dvaju stručnjakinja ovom području, u kojem su već odavno dokazale svoju znanstvenu snagu, stručnost, temeljitost, ali i, ništa manje važno, ljudskost.

prof. dr. sc. Irena Majstorović

Studija omogućuje čitateljima da se približe iskustvu djece koja žive u siromaštvu, potiče ih na djelovanje i na samorefleksiju stavova i načina rada s djecom. Publikacija pruža na dokazima utemeljene preporuke što činiti kako bi djeca iz ranjivih skupina bila osnažena koristiti svoj glas, donositi odluke, ali i zajedno, socijalno i politički djelovati. Studija slučaja također predstavlja osnovu za daljnje zagovaračke i implementacijske aktivnosti radi boljeg uključivanja i sudjelovanja djece s iskustvom siromaštva u okruženju u kojemu žive. Radi se o dobro osmišljenom istraživanju koje je rezultiralo korisnim materijalom za roditelje i stručnjake u njihovu svakodnevnom radu s djecom, ali i sve one koji promiču i njeguju demokratičnost.

Analizom participacije djece koja žive u siromaštvu, ovaj izvorni znanstveni rad daje važan doprinos boljem razumijevanju koncepta participativnosti uvažavajući iskustva dionika koji omogućuju realizaciju ovog prava. Prezentirajući prilike i poteškoće pri realizaciji dječje participacije s kojima se nose djeca, njihovi roditelji i stručnjaci te definirajući postupke za njezino jačanje, studija slučaja doprinosi pouzdanim i svrhovitim fokusiraju budućih varijabli u istraživanjima u području participativnosti.

doc. dr. sc. Dinka Caha

PARTICIPIJACIJA DJECE IZ
RANJIVIH SKUPINA

Studija slučaja o participaciji djece koja žive u uvjetima siromaštva

— Marijana Kletečki Radović i Olja Družić Ljubotina —

PREDGOVOR

Studija slučaja o participaciji djece koja žive u uvjetima siromaštva nastala je u okviru višegodišnjega istraživačkog projekta (2018. – 2021.) na temu participacije djece iz ranjivih skupina. Participacijska prava djece te podrška djeci koja se zbog različitih čimbenika nalaze u posebno izazovnim životnim okolnostima (djeca iz tzv. ranjivih skupina) duboko su u srži UNICEF-ova djelovanja. Nadalje, ranija istraživanja i analize, kao i poruke koje su dolazile od same djece, ali i odraslih, upućivali su na nužnost unapređenja dječje participacije u svim sferama njihova života i produbljivanja znanja povezanog s razumijevanjem koncepta ranjivosti djece u kontekstu njihovih participativnih prava. K tomu je i Nacionalna strategija za prava djece za razdoblje 2014. – 2020. kao jedan od strateških ciljeva postavila *Osiguranje aktivnog sudjelovanja djece*, a Nacionalni Plan za prava djece u Republici Hrvatskoj za razdoblje 2022. – 2026. nastavlja s prioritiziranjem sudjelovanja djece u odlučivanju na lokalnoj, regionalnoj i nacionalnoj razini te u školskim aktivnostima.

Navedeni istraživački projekt sastojao se od nekoliko komponenata: (i) konceptualizacije i opisa ranjivosti djece s obzirom na njihova participacijska prava; (ii) istraživanja stavova opće javnosti i stručnjaka o participaciji djece iz ranjivih skupina; (iii) pregleda stanja participacije djece iz odabranih ranjivih skupina s utvrđenim ograničenjima i poticajnim čimbenicima – osam studija slučaja te (iv) osmišljavanja modela za uključivanje i participaciju djece u procesu istraživanja i uključivanja u razvoj preporuka.

S obzirom na opseg istraživanja i postavljene ciljeve, UNICEF je okupio tim od 16 iskusnih znanstvenica i stručnjakinja koji su tijekom procesa koordinirale voditeljice istraživačkog projekta prof. dr. sc. Ivana Borić i dr. sc. Arrijana Mataga Tintor. Cjelovita studija objavljena je u listopadu 2022. godine (Borić, I.; Mataga Tintor; A. 2022. *Studija o participaciji djece iz ranjivih skupina u Hrvatskoj*, Ured UNICEF-a za Hrvatsku), a u njezinu aneksu nalaze se sažetci svih osam studija slučaja – o participaciji djece koja žive u uvjetima siromaštva, djece pripadnika romske nacionalne manjine, djece izbjeglica i tražitelja azila, djece s teškoćama u razvoju, djece u sustavu alternativne skrbi, djece koja žive u izoliranim zajednicama, djece u sustavu pravosuđa i djece u sustavu zdravstva.

Imajući u vidu vrijeme provedbe istraživačkih aktivnosti, važno je napomenuti da se korišteni statistički podaci zasnivaju na popisu stanovništva iz 2011. godine. Nadalje, unatoč proteku vremena od finalizacije studije slučaja do njene objave, kao i donekle izmijenjenim društvenim okolnostima povezanim s primjerice organizacijom sustava socijalne skrbi ili dostupnosti pojedinih usluga za djecu (npr. osiguravanje besplatnoga školskog obroka za sve učenike osnovnih škola od 2023. godine), studija slučaja autorica izv. prof. dr. sc. Marijane Kletečki Radović i prof. dr. sc. Olje Družić Ljubotina predstavlja još uvijek aktualan i izniman doprinos boljem razumijevanju teme participacije djece koja žive u uvjetima siromaštva. Potvrđuju to i recenzentice, prof. dr. sc. Irena Majstorović i doc. dr. sc. Dinka Caha, ističući važnost njihovih uvida i preporuka za sve znanstvenike, stručnjake, roditelje kao i donositelje odluka i šиру javnost kojoj je dobrobit djece i ostvarivanje njihovih participacijskih prava važno načelo u svakodnevnom profesionalnom i osobnom angažmanu.

Stoga nas veseli da je uz ranije objavljen sažetak studija slučaja o participaciji djece koja žive u uvjetima siromaštva sada dostupna i u svojem punom sadržaju te da će kao takva moći cjelovitije informirati relevantne politike i programe za djecu.

Ovim putem od srca zahvaljujemo svima koji su pomogli u organizaciji i ostvarenju svih komponenta istraživanja, svim stručnjacima i roditeljima, a posebno djeci i mladima koji su s istraživačicama podijelili svoja nerijetko vrlo bremenita životna iskustva te nam ukazali povjerenje da će se njihov glas doista čuti i uzeti u obzir. Slijedeći participacijska načela i vrijednosti, svatko iz svoje uloge, nastavljamo zajedno stvarati bolje uvjete za djecu i zajedno s djecom.

Marijana Šalinović

Voditeljica programa za praćenja prava djece i evaluacije
Ured UNICEF-a za Hrvatsku

NAZIV: Studija slučaja o participaciji djece koja žive u uvjetima siromaštva

IZDAVAČ: Ured UNICEF-a za Hrvatsku

AUTORICE: Marijana Kletečki Radović i Olja Družić Ljubotina

UREDNICA: Marijana Šalinović

RECENZENTICE: Irena Majstorović i Dinka Caha

LEKTURA: Integra d.o.o.

GRAFIČKO

OBLIKOVANJE: Dijana Kasavica

FOTOGRAFIJA: UNICEF/Cybermedia

Sva prava pridržava izdavač. Prilikom korištenja citata i materijala iz ove publikacije, molimo navedite izvor. Ova publikacija ne izražava nužno službene stavove UNICEF-a.

ISBN 978-953-7702-75-5

Zagreb, listopad 2023.

SADRŽAJ

1. PARTICIPACIJA DJECE KOJA ŽIVE U UVJETIMA SIROMAŠTVA	8
2. SVRHA I CILJEVI STUDIJE	11
3. METODOLOGIJA.....	12
3.1. Nacrt istraživanja.....	12
3.2. Sudionici istraživanja	13
3.3. Metoda prikupljanja podataka	14
3.4. Metoda analize podataka	15
3.5. Etički aspekti provedbe istraživanja.....	15
4. KLJUČNI NALAZI	17
4.1. Participacija djece koja žive u uvjetima siromaštva u zajednici s visokom stopom rizika od siromaštva	17
4.1.1. Obilježja lokalne zajednice s visokom stopom rizika od siromaštva: Grad Nova Gradiška.....	17
4.1.2. Opis okruženja i ustanova u kojim je provedeno istraživanje	20
4.1.3. Opis i doživljaj ranjivosti.....	22
4.1.4. Dječja participacija.....	26
4.2. Participacija djece koja žive u uvjetima siromaštva u zajednici s niskom stopom rizika od siromaštva	33
4.2.1. Obilježja lokalne zajednice s niskom stopom rizika od siromaštva: Grad Krk i Općina Omišalj	33
4.2.2. Opis okruženja i ustanova u kojim je provedeno istraživanje	37
4.2.3. Opis i doživljaj ranjivosti.....	43
4.2.4. Dječja participacija.....	47
5. PRIJEDLOZI I PREPORUKE SUDIONIKA ISTRAŽIVANJA ZA POBOLJŠANJE PARTICIPACIJE DJECE KOJA ŽIVE U SIROMAŠTVU	52
6. ZAKLJUČCI	55
7. BIBLIOGRAFIJA.....	57

01

PARTICIPACIJA DJECE KOJA ŽIVE U UVJETIMA SIROMAŠTVA

Studija slučaja bavi se istraživanjem participacije djece koja žive u siromaštvu. Kada se govori o dječjem siromaštvu, u najširem smislu podrazumijeva se odrastanje u lošim materijalnim uvjetima i neimaštini. Razlika između siromaštva djece i odraslih leži u različitim uzrocima i posljedicama siromaštva koje mogu imati dugotrajan učinak na razvoj i život djeteta, kao i na djetetovu budućnost. Djeca su zbog svojih specifičnih razvojnih potreba ovisnija o vanjskim utjecajima pa siromaštvu i drugi oblici deprivacije ostavljaju negativan učinak na dobrobit i različite aspekte kvalitete sadašnjeg i budućeg života djeteta: zdravlje, emocionalnu dobrobit, socijalizaciju, školski uspjeh, razinu postignute radne kvalifikacije i stupnja obrazovanosti, zaposlenost i ekonomsku uspješnost u odrasloj dobi, na mogućnost uključivanja u organizacije i sudjelovanja. Posljedice odrastanja u siromaštvu ozbiljnije su ako dijete živi u ekstremnom ili dubinskom siromaštvu, ako je riječ o dugotrajnom siromaštvu ili siromaštvu u ranom djetinjstvu (Šućur i sur. 2015).

Siromaštvu je duboko relacijsko i relativno, dinamično i višedimenzionalno iskustvo (Kletečki Radović 2011). Siromašnoj djeci nedostaju osnovni materijalni uvjeti i usluge, isključena su temeljem dobi, spola, društvenog položaja te su ranjivija u odnosu na čimbenike rizika – individualne, obiteljske i okolinske. Siromaštvu ugrožava temeljna ekomska, građanska, socijalna, kulturna i politička prava djece (Ridge 2003, Redmond 2008, Nolan i Pells 2020).

Siromaštvu djece podrazumijeva: (1) **deprivaciju** – nedostatak temeljnih materijalnih uvjeta i usluga koje su nužne za razvoj punog potencijala djeteta, (2) **isključenost** – koja je rezultat nepravednih procesa putem kojih su djeci oduzeta njihova prava, „glas” i dostojanstvo ili je njihova realizacija ograničena ili ugrožena, (3) **ranjivost** – nesposobnost društva da se nosi s postojećim ili mogućim negativnim čimbenicima u okruženju djeteta (CCF, prema Minujin i sur. 2006).

Siromaštvu ograničava puno sudjelovanje u društvu i stvara društvene nejednakosti. Sudjelovanje podrazumijeva razvijenost socijalnih odnosa, uključenost i članstvo u raznim organizacijama (slobodnog vremena, građanskih inicijativa, političkih organizacija i drugih), vlasništvo nad imovinom, mogućnost korištenja (financiranja) usluga i dobara koje se smatraju prihvatljivim. Razina sudjelovanja ljudi i obitelji opada kako se smanjuje dohodak, a najsrodašniji su izloženi riziku od potpunog isključivanja (Ferragina, Tomlinson i Walker 2013).

Tako i **siromaštvo djece** (uz druga društvena obilježja koja doprinose ranjivosti djeteta – spol, podrijetlo, etnička pripadnost, funkcionalna različitost, tjelesno i mentalno zdravlje, rodni identitet) **uključuje postojanje rizika u ostvarivanju i primjeni prava na participaciju**, a što slabi društvenu uključenost djece, ostvarivanje građanskog statusa, uvažavanje njihova mišljenja i mogućnost da utječu na odluke koje se tiču njihova života (Laforgue, Sabariego, Ruiz i Cano-Hila 2022).

Rezultati istraživanja mišljenja i stavova djece i mladih u Hrvatskoj pokazali su da su djeca koja žive u siromaštву jedna od najdiskriminiranih skupina djece u osnovnoj i srednjoj školi (UNICEF 2008), što ukazuje na to koliko je siromaštvo nepoželjno i opterećujuće za dijete te ograničavajući čimbenik za ravnopravno uključivanje i sudjelovanje u društvu.

Siromašna djeca su „nevidljiva” (Kletečki Radović, Vejmelka i Družić Ljubotina 2017) ili u **kontekstu participacije djece iz ranjivih skupina „djeca koja se rijetko čuju”**, odnosno ona koja nemaju kolektivni glas i često su podzastupljena u aktivnostima sudjelovanja (Borić i Mataga Tintor 2022).

Pritom je **važno imati na umu da su djeca koja žive u siromaštvu heterogena skupina** i da zajednički naziv uključuje **raznolike i složene skupine djece kojima je zajedničko obilježje materijalna i socijalna deprivacija** (Laforgue i sur. 2022). Nacionalna istraživanja i analize pokazuju kako su pojačanom riziku od siromaštva i socijalne isključenosti u RH posebno izložena: 1) djeca romske nacionalne manjine; 2) djeca korisnici zajamčene minimalne naknade (ZMN-a; korisnici u sustavu socijalne skrbi); 3) djeca u slabije razvijenim, posebice ruralnim sredinama; 4) djeca s teškoćama u razvoju; 5) djeca migranti (ponajprije azilanti/djeca s priznatom međunarodnom zaštitom) i 6) djeca u alternativnoj skrbi (UNICEF 2021).

Djeca korisnici zajamčene minimalne naknade (ZMN-a)¹ često žive u dubokom i dugotrajnom siromaštvu, što predstavlja znatan rizik za socijalnu isključenost, ograničen pristup uslugama i sudjelovanje. To su djeca koja nedvojbeno odrastaju u uvjetima siromaštva. U sustavu socijalne skrbi je 2019. godine bilo 14 925 djece korisnika ZMN-a, od čega 7110 djevojčica i 7815 dječaka (MRMSOSP 2020). Prema podatcima iz 2019. godine 7,4 % djece u RH (10,3 % opće populacije) odrastalo je u riziku od teške materijalne i socijalne deprivacije (Eurostat 2021).

Siromaštvo u RH izraženije je u slabije razvijenim, posebice ruralnim sredinama. Prema podatcima Svjetske banke (2016.) i Ocjeni siromaštva za mala područja temeljem potrošnje u RH najviše razine siromaštva ima područje Središnje i Istočne Hrvatske (24,9 % do 34,3 %). To je dvostruko više u odnosu na Sjeverozapadnu Hrvatsku gdje stope siromaštva variraju od 5,9 % u Gradu Zagrebu do 23,7 % u Varaždinskoj županiji te Jadransku Hrvatsku gdje je raspon uži (od 9,1 % u Primorsko-goranskoj do 16,9 % u Splitsko-dalmatinskoj županiji). Istraživanja pokazuju da je siromaštvo djece predškolske dobi 40 % više u ruralnim nego urbanim sredinama, kao i to da dvije trećine siromašne djece predškolske dobi živi u ruralnim sredinama (Šućur i sur. 2015). Upravo u slabije razvijenim, a posebice ruralnim područjima izostaju osnovne usluge za djecu, zdravstvene, obrazovne, socijalne, kulturne i dr. (Dobrotić i sur. 2018; MZ 2021, prema UNICEF 2021). Stoga su djeca koja žive na tim područjima, a posebice djeca koja odrastaju u riziku od siromaštva, izložena nejednakostima zbog ograničenog pristupa osnovnim uslugama. Lokalne zajednice važan su

¹ Socijalna novčana pomoć iz sustava socijalne skrbi.

čimbenik u pozitivnom razvoju djece, pa tako i u zaštiti njihovih prava, na što ukazuju i sama djeca (Borić 2020).

Djeca romske nacionalne manjine ubrajaju se u najranjivije skupine koje žive u siromaštvu, često u ekstremnom siromaštvu. U RH živi 24 524 pripadnika romske nacionalne manjine, od čega je oko 50 % djece (Kunac i sur. 2018). U relativnom siromaštvu živi 92,3 % romskih obitelji, a njih 9 % živi u apsolutnom siromaštvu (prema Šikić-Mićanović i sur. 2015). Većina pripadnika romske nacionalne manjine korisnici su barem jednog oblika socijalne pomoći, a često i više njih istodobno. Više od polovice romske populacije obuhvaćeno je ZMN-om i pravom na troškove ogrjeva. Brojna izvješća i istraživanja pokazuju kako su djeca romske nacionalne manjine u znatno nepovoljnijem položaju u područjima zdravlja, stanovanja, prehrane, obrazovanja te zapošljavanja (UNICEF 2021, Kunac i sur. 2018).

UNICEF Hrvatska podržao je provođenje sveobuhvatnog istraživanja o participaciji djece iz ranjivih skupina (Borić i Mataga Tintor 2022), a dobivene spoznaje temelj su za aktivno zagovaranje i unapređivanje mehanizama uključivanja i sudjelovanja djece iz ranjivih skupina. Ovom studijom otvorio se prostor razumijevanja ograničenja u participaciji i potencijala za postizanje promjena i izgradnju boljih mehanizama za sudjelovanje ranjive skupine djece. Otvoren je prostor za stjecanje uvida u ranjivost djece koja žive u siromaštvu i participaciju u društvu. U tom smislu, u okviru sveobuhvatnog istraživanja participacije djece iz ranjivih skupina, provedene su i kvalitativne studije slučaja koje su uključile i perspektivu djece koja odrastaju u riziku od siromaštva, koji ih čini individualno i kolektivno ranjivima.

Ova je studija slučaja posvećena djeci koja žive u siromaštvu i predstavlja uključivanje i sudjelovanje djece u istraživački proces nasuprot istraživačkom tokenizmu (Laforgue i sur. 2022). Studijom slučaja o participaciji djece koja žive u siromaštvu nastoje se razumjeti „svijet” i „koncepti” od kojih djeca polaze u razumijevanju sebe, svojih prava, ranjivosti i položaja sudjelovanja.

02

SVRHA I CILJEVI STUDIJE

Svrha ove studije slučaja bila je steći dublje razumijevanje o participaciji djece koja žive u siromaštvu u Hrvatskoj, uključujući i informacije o postojećim iskustvima, mogućnostima, preprekama i poticajnim čimbenicima za podizanje razine sudjelovanja djece koja odrastaju u uvjetima siromaštva. Obilježjima lokalne zajednice, kao važnog okolinskog čimbenika koji utječe na siromaštvu, te različitim perspektivama sudionika istraživanja o ranjivosti i participaciji djece koja žive u siromaštvu, ovom se studijom nastoji prikazati i razumjeti participaciju djece u okruženju u kojem ona odrastaju. Također je svrha ove studije slučaja povećati vidljivost djece koja žive u uvjetima siromaštva, kao ranjive skupine djece, te unaprijediti participaciju i mogućnost izražavanja mišljenja i odlučivanja o pitanjima i temama izravno povezanim s njihovim životima.

Informacije prikupljene u studiji slučaja služit će kao temelj za:

- podizanje svijesti o pitanjima participacije djece koja žive u siromaštvu
- preporuke za unapređivanje i zagovaranje prakse sudjelovanja djece koja žive u siromaštvu
- bolje razumijevanje i ostvarivanje prava djece koja odrastaju u siromaštvu
- bolju kvalitetu skrbi o djeci koja žive u siromaštvu, kao ranjivoj skupini, s obzirom na njihova prava na izražavanje i uvažavanje njihova mišljenja.

Ciljevi studije slučaja jesu:

1. Opisati ranjivost djece koja žive u siromaštvu iz perspektive djece, roditelja i stručnjaka, u zajednicama s visokom i niskom stopom rizika od siromaštva te s obzirom na njihova prava na participaciju.
2. Dobiti uvid u iskustva djece, roditelja i stručnjaka iz sustava obrazovanja i socijalne skrbi o participaciji djece koja žive u siromaštvu te podatke o postojećim ograničenjima i poticajnim čimbenicima za podizanje razine participacije.
3. Dobiti prijedloge i preporuke sudionika istraživanja za poboljšanje participacije djece koja žive u siromaštvu.

03

METODOLOGIJA

3.1. Nacrt istraživanja

U ovoj studiji slučaja primijenjen je kvalitativan istraživački pristup kojim se nastojalo dati razumijevanje i smisao ostvarivanju participacijskog prava djece s iskustvom života u siromaštvu. Istraživački pristup temeljen je na osobnim iskustvima djece koja žive u siromaštvu, njihovih roditelja i stručnjaka koji neposredno rade s djecom u području obrazovanja i socijalne skrbi u okruženju u kojem ona odrastaju, odnosno u lokalnoj zajednici.

U istraživanje su uključene lokalne zajednice, koje se razlikuju prema visini stope rizika od siromaštva u skladu s nalazima o regionalnim nejednakostima i depriviranosti zajednica i Ocjeni siromaštva za mala područja temeljem potrošnje u RH (UNDP 2007, Svjetska banka 2016). Pritom su odabранe zajednice iz Brodsko-posavske županije koja ima najvišu stopu rizika od siromaštva (33,9 %) i Primorsko-goranske županije s jednom od najnižih stopa rizika od siromaštva u Hrvatskoj (9,1 %), prema podatcima Svjetske banke (2016.) o siromaštvu za mala područja temeljem potrošnje. Ovakav pristup omogućio je dobivanje uvida u učinke siromaštva na participaciju djece u kontekstu okolinskih obilježja zajednice, koja posredno mogu ublažiti ili otežati život djeteta u siromaštvu (Crane i Heaton 2008, Laforgue i sur. 2022).

U studiju slučaja uključene su tri lokalne zajednice koje se razlikuju prema visini stope rizika od siromaštva i to: Grad Nova Gradiška, Krk i Općina Omišalj. Konkretnije, u istraživanje je uključena jedna „siromašnija“ lokalna zajednica, Grad Nova Gradiška koja ima visoku stopu rizika siromaštva od 26,7 %. Uključene su i tzv. „bogatije“ zajednice na otoku Krku, Grad Krk sa stopom rizika od siromaštva 10,5 % te Općina Omišalj sa stopom od 14 %, kao zajednice s niskim rizikom od siromaštva.

Kako bismo dobili uvid u razumijevanje sudjelovanja djece koja žive u siromaštvu i u mogućnosti unapređenja participacije u zajednici, u istraživanje su uključene ustanove i stručnjaci koji se neposredno bave područjem socijalne skrbi i obrazovanja. Uključeni su centri za socijalnu skrb, kao ustanove koje temeljem javnih ovlasti obavljaju poslove iz područja socijalne skrbi (briga o najsuvišim građanima), obiteljskopravne i kaznenopravne zaštite te osnovne škole, u kojima djeca ostvaruju temeljno pravo na odgoj i obrazovanje.

Uzorak sudionika, djece i roditelja, odabran je prema kriteriju statusa korisnika zajamčene minimalne naknade u sustavu socijalne skrbi. Zajamčena minimalna naknada (ZMN) pravo je na novčani iznos (socijalna pomoć) kojim se osiguravaju osnovne životne potrebe samca ili kućanstva koji nemaju dovoljno sredstava za podmirenje osnovnih životnih potreba (Zakon o socijalnoj skrbi, NN 157/2013).

Istraživanjem se nastojalo opisati prostorni i organizacijski kontekst centara za socijalnu skrb i škola, prikazati razmišljanja i perspektivu sudionika o položaju djece s iskustvom života u siromaštvu u ostvarivanju njihovih prava, posebno participativnog prava u obitelji, odgojno-obrazovnoj ustanovi, zajednici i društvu općenito. Osim što je istraživačka, ova je studija slučaja prema tipu i pristupu problemu deskriptivna i interpretativna.

Kvalitativni pristup ne omogućuje generalizaciju podataka, već daje dublji opis i objašnjenje nekih aspekata pojave koja se istražuje, u ovom slučaju participacije djece koja žive u siromaštvu. Stoga će dobiveni rezultati istraživanja i neki zaključci ovakve studije slučaja vrijediti samo za specifičnu skupinu sudionika, dok za ostatak populacije (djece u siromaštvu) mogu biti samo indikativni. Osiguravanje vjerodostojnosti ovog istraživanja temelji se na pažljivom prikupljanju i analizi podataka koji su dokumentirani bilješkama s terena i teorijskim bilješkama te izvještavanju u skladu sa smjernicama za kvalitativna istraživanja (Ajduković 2014). Također, dvije su istraživačice prikupljale i analizirale podatke, dok su voditeljice šireg projekta o participaciji djece iz ranjivih skupina u Hrvatskoj nadzirale cijeli proces i sastavile sveobuhvatno izvješće (Borić i Mataga Tintor 2022).

3.2. Sudionici istraživanja

Uzorak u studiji slučaja uključivao je sudionike iz:

- lokalnih zajednica s različitom stopom rizika od siromaštva
- ustanova koje neposredno uključuju i rade s djecom i obiteljima koje žive u siromaštvu te su važan dionik u razumijevanju položaja siromašnih u odabranoj zajednici
- položaja onih koji imaju relevantno iskustvo i spremni su to iskustvo podijeliti – djeca, roditelji, stručnjaci, donositelji odluka.

U uzorak su uključene ustanove koje temeljem javnih ovlasti obavljaju poslove iz područja socijalne skrbi te imaju ovlast za pružanje pomoći i podrške najsilnijim građanima, i osnovne škole u kojima djeca ostvaruju svoja temeljna prava na odgoj i obrazovanje.

Uključene su sljedeće ustanove:

1. Centar za socijalnu skrb Nova Gradiška
2. Centar za socijalnu skrb Krk
3. Osnovna škola Ljudevita Gaja – Nova Gradiška
4. Osnovna škola „Fran Krsto Frankopan“ – Krk
5. Osnovna škola Omišalj – Omišalj.

Nakon pristanka čelnika ustanova na sudjelovanje u istraživanju, dogovoren je broj sudionika iz pojedinih kategorija uzorka sudionika te dinamika provedbe istraživanja. Sudionici istraživanja, djeca i roditelji, odabrani su temeljem kriterija korisnika ZMN-a, kao osnovne socijalne pomoći za one koji svojim prihodima ne mogu zadovoljiti osnovne životne potrebe. Zbog nedovoljnog broja djece korisnika ZMN-a na području lokalne zajednice s niskom stopom rizika od siromaštva, koji bi po dobi

odgovarali obilježjima uzorka sudionika istraživanja, u uzorak su uključena i djeca iz obitelji nižega materijalnog statusa, tj. povremenih korisnika novčanih pomoći u sustavu socijalne skrbi.

Uz djecu i roditelje, nastojalo se uključiti stručnjake različitih profila (socijalni radnici, učitelji razredne nastave, učitelji predmetne nastave, socijalni pedagozi, pedagozi, psiholozi) koji imaju iskustvo rada s djecom koja žive u siromaštvu i njihovim obiteljima.

Sudionici istraživanja sljedeći su:

1. djeca osnovnoškolske dobi iz obitelji korisnika ZMN-a i obitelji niskoga materijalnog statusa (9 – 15 godina)
2. roditelji korisnici ZMN-a
3. učitelji i stručni suradnici u osnovnim školama
4. stručni djelatnici u centrima za socijalnu skrb.

TABLICA 1: Broj i spol sudionika

	OSNOVNA ŠKOLA	CENTAR ZA SOCIJALNU SKRB
Djeca	13 (8 Ž, 5 M)	–
Roditelji	–	8 (5 Ž, 3 M)
Stručnjaci	9 (7 Ž, 2 M)	6 (5 Ž, 1 M)
UKUPNO	22	14
SVEUKUPNO		36

3.3. Metoda prikupljanja podataka

Sljedeće su metode primjenjene za prikupljanje podataka u studiji slučaja:

- polustrukturirani intervju s djecom, roditeljima i stručnjacima
- analiza relevantne dokumentacije (službeni dokumenti, fotografije i drugi dostupni izvori).

Polustrukturirani intervju koristili su se kao okvir za razgovor s djecom, roditeljima i stručnjacima. Namjera je bila zadržati spontanu, prirodnu situaciju, a ne stvarati „istraživačku situaciju“. Problem siromaštva socijalno je osjetljiva tema koja i u istraživačkom smislu zahtijeva osjetljiviji pristup. Pri istraživanju problema siromaštva djece, koje je često povezano sa stigmom, predrasudama i osjećajem srama, pokazalo se da je polustrukturirani intervju primjerena metoda za prikupljanje podataka u odnosu na, primjerice, skupni intervju ili fokusnu skupinu. To se potvrdilo u ranije provedenim istraživanjima u kojima su djeca koja žive u siromaštvu izbjegavala uključivanje u fokusne skupine čija je svrha bila podijeliti osobna iskustva života u siromaštvu. Naime, dijeljenje iskustva siromaštva za

djecu je izlažuće i narušava osjećaj njihova dostojanstva (Kletečki Radović, Vejmelka i Družić Ljubotina 2017). Stoga je u ovom istraživanju za primarnu metodu prikupljanja podataka izabran polustrukturi-rani intervju koji uključuje prikupljanje podataka „jedan na jedan“.

U studiji slučaja korišten je **protokol za provođenje intervjuja** koji je izrađen u svrhu stjecanja razumijevanja koncepta ranjivosti povezanog s participacijom ranjivih skupna djece. Protokol sadržava četiri glavne teme koje se odnose na: opće razumijevanje ranjivosti i ranjivosti djece, ranjive skupine djece i njihov položaj u društvu, participaciju ranjivih skupina djece, potencijal i prepreke u participaciji ranjivih skupina djece (Borić i Mataga Tintor 2022).

Intervjui su provedeni na temelju dobrovoljnog pristanka sudionika istraživanja i potpisane suglasnosti za sudjelovanje. Polustrukturirani intervjui vođeni su prema zadanom protokolu na kojem su terenske istraživačice bilježile odgovore. Razgovori su trajali između 45 i 60 minuta.

3.4. Metoda analize podataka

U studiji slučaja korištena je kvalitativna analiza s namjerom reduciranja, opisivanja i davanja značenja sirovim podatcima. Učinjena je analiza podataka prema logičkom okviru šireg projekta o participaciji djece iz ranjivih skupina u Hrvatskoj (Borić i Mataga Tintor 2022) unutar kojeg je provedena i ova studija slučaja o participaciji djece koja žive u uvjetima siromaštva. Korišten je pristup koji je uključivao deskriptivnu analizu prikupljenih podataka, počevši odozgo prema dolje, odnosno od ključnih kategorija koje proizlaze iz glavnih tema intervjuja s djecom, roditeljima i stručnjacima (iskustvo ranjivosti, ostvarivanje dječjih prava, dječja participacija u različitim aspektima života, potencijal i prepreke u participaciji). U studiji slučaja podatci su disagregirani prema sudionicima – djeca, roditelji, stručnjaci (stručni djelatnici iz CZSS-a i stručni suradnici i nastavnici iz OŠ-a).

Kako bi se bolje razumio istraživački kontekst i učinak okolinskih čimbenika na ranjivost i participaciju djece koja žive u siromaštву (Crane i Heaton 2008, Laforgue i sur. 2022), studija je potkrijepljena analizom relevantnih i službenih podataka o obilježjima i funkciranju lokalne zajednice i školskom okruženju.

3.5. Etički aspekti provedbe istraživanja

Ova studija slučaja provedena je u skladu s načelima Etičkog kodeksa istraživanja s djecom (2020.) te na temelju suglasnosti etičkog povjerenstva Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i svim načelima primijenjenima u cijelovitom istraživačkom projektu o participaciji ranjive skupine djece u Hrvatskoj (Borić i Mataga Tintor 2022).

U istraživanju su primijenjena sljedeća etička načela:

- **Dobrovoljno sudjelovanje** – svi sudionici znali su da je njihovo sudjelovanje u istraživanju dobrovoljno te da u bilo kojem trenutku mogu odustati ili povući se iz istraživanja bez dodatnog objašnjenja.

- **Informirani pristanak** – odrasli sudionici usmeno su pristali na sudjelovanje u istraživanju, dok su za djecu tražene pisane suglasnosti njihovih roditelja ili skrbnika. Također, sama djeca dala su svoj pisani i usmeni pristanak na sudjelovanje u istraživanju.
- **Privatnost i povjerljivost** – intervju su vođeni u ozračju koje štiti privatnost djeteta i odraslih sudionika. Osiguran je ugodan prostor, neometan od buke i drugih ljudi, kojim se nastojala osigurati privatnost u postupku prikupljanja podataka. Sudionici su bili upoznati s time na koji način će se u postupku prikupljanja, analize i prikazu rezultata zaštititi njihovi identiteti te tko će imati pristup podacima koje pruže. Te informacije bile su uključene u *Obrazac informativnog pristanka* za sudjelovanje u istraživanju. Sudionici su bili upoznati i s iznimkama kada se ne može štititi povjerljivost, tj. u slučaju kada se doznae izravno kršenje prava djeteta što uključuje dužnost zaštite i prijave zlostavljanja i zločina nad djecom.
- Posebno se u istraživanju obuhvatilo **pitanje emičke ranjivosti**. Sastavni dio intervjeta jest dio u kojem dijete samo ponudi vlastito viđenje ranjivosti, odnosno ranjivost se ne smatra pripisanim obilježjem već se poštaje onako kako je vidi dijete kao sudionik.
- **Zaštita dobrobiti djeteta** – djeci je dana prilika da se osvrnu na iskustvo sudjelovanja u istraživanju, postave pitanja i zatraže pomoći. Djeca su dobila uputu i kontakt osobe kojoj se mogu naknadno javiti u slučaju potrebe. Stručnjaci u ustanovama socijalne skrbi i školama dobili su iste informacije.
- **Jezik i ponašanje prilagođeno djeci** – istraživanje je temeljeno na pristupu suradnje i ravnopravnog dostojanstva (Juul 2017). Informacije su bile jezično prilagođene djeci, uz izbjegavanje „infantilnog“ jezika i ponašanja.
- **Zahvala na sudjelovanju u istraživanju** – simboličnim znakom pažnje svim je sudionicima iskazana zahvala na sudjelovanju u istraživanju.

04

KLJUČNI NALAZI

4.1. Participacija djece koja žive u uvjetima siromaštva u zajednici s visokom stopom rizika od siromaštva

4.1.1. Obilježja lokalne zajednice s visokom stopom rizika od siromaštva: Grad Nova Gradiška

Grad Nova Gradiška² ubraja se u manja urbana područja koja su definirana kao gradovi koji prema popisu stanovništva imaju manje od 35 000 stanovnika i najmanje 10 000 stanovnika u svom središnjem naselju i/ili su županijsko središte. Nova Gradiška smještena je u jugozapadnom dijelu istočne Hrvatske i drugi je grad po veličini u Brodsko-posavskoj županiji te se prostire na površini od 49,58 km². Prometna povezanost Grada Nove Gradiške sa svim dijelovima Republike Hrvatske vrlo je dobra u cestovnom i željezničkom prometu. Udaljenost od glavnog grada Zagreba je 130 km, a od Slavonskog Broda, koji je središte županije, 50 km. Također, ima razvijen telekomunikacijski i poštanski promet. Navedena obilježja čine osnovu za rast i razvoj Grada kao prometnog, logističkog i distributivnog centra.

Prema podatcima Svjetske banke o siromaštву za mala područja temeljem potrošnje (2016.) najveća je stopa rizika od siromaštva u Brodsko-posavskoj županiji te iznosi 33,9 %. **Grad Nova Gradiška** nalazi se u ovoj naksiromašnijoj županiji, sa **stopom rizika od siromaštva koja iznosi 26,7 %** u 2016. godini.

Prema Popisu stanovništva iz 2011. godine (DZS 2020) Grad ima 14 229 stanovnika, što ga svrstava u manja urbana područja. Područje Grada obuhvaća sljedeća naselja: Nova Gradiška, Kovačevac, Prvča i Ljupina. Najveći broj stanovnika ima Nova Gradiška – 11 821, zatim slijedi naselje Ljupina s 987 stanovnika, Prvča sa 752, a najmanji broj živi u Kovačevcu – 692 stanovnika. Brodsko-posavska županija posljednjih godina bilježi negativan prirodni prirast, a razlika između broja umrlih i rođenih sve je veća. Grad Nova Gradiška, kao i većina općina u županiji, bilježi negativan prirodni prirast. Od 26 općina samo su dvije u 2015. godini imale pozitivan prirodni prirast (Bukovlje i Velika Kopanica), dok jedna bilježi jednak broj rođenih i umrlih osoba (Gornja Vrba).

Smanjenje broja stanovnika, uz izražen trend starenja stanovništva, jedan je od ključnih problema na razini Republike Hrvatske, pa tako i u Gradu Nova Gradiška. U Gradu je 1991. godine živio 17 071

² Anjoš i sur. 2017.

stanovnik, 2011. godine njih 14 229, a prema najnovijem Popisu stanovništva iz 2021. godine **u Gradu Nova Gradiška živi 11 719 stanovnika** (DZS 2022). **Broj stanovnika u proteklih 10 godina smanjio se za 2510 stanovnika, odnosno za 18 %.** **Broj stanovnika u stalnom je padu, uz negativan prirodni priraštaj, kao i negativan migracijski saldo.**

Najveći udio stanovništva u Gradu čini radno sposobno stanovništvo između 15 i 64 godine i to 65,2 %, međutim, uočljiv je trend povećanja udjela stanovništva starijeg od 65 godina.

Obrazovna struktura stanovništva starijeg od 15 godina vrlo je nepovoljna: 11,8 % stanovništva nema završenu osnovnu školu, 21,3 % ima završenu osnovnu školu, 54,3 % ima završenu srednju školu te je 12,5 % visokoobrazovanih (prosjek u RH je 16,4 %). U strukturi obrazovanja stanovništva Nove Gradiške prevladavaju opći programi (37,72 %) koji obuhvaćaju stanovništvo sa završenim nižim i višim razredima osnovne škole te završenom gimnazijom. U području inženjerstva, prerađivačke industrije i građevinarstva obrazованo je 26,27 % stanovništva, većinom na razini srednje škole. Područje društvenih znanosti, poslovanja i prava obuhvaća 15,43 % stanovništva sa završenim srednjim i visokim obrazovanjem.

Popis stanovništva 2011., djeca i mladi prema dobi i spolu: Grad Nova Gradiška

SPOL	UKUPNO	GODINA			
		0 – 6	0 – 14	0 – 17	0 – 19
Svi	9239	962	2275	2820	3182
M	4770	522	1172	1446	1630
Ž	4469	440	1103	1374	1552

U svome samoupravnom djelokrugu **Grad Nova Gradiška obavlja lokalno važne poslove** kojima se neposredno ostvaruju potrebe građana: uređenje naselja i stanovanje, prostorno i urbanističko planiranje, komunalne djelatnosti, **briga o djeci, socijalna skrb**, primarna zdravstvena zaštita, **odgoj i osnovno obrazovanje**, kultura, tjelesna kultura i sport, zaštita potrošača, zaštita i unaprjeđenje prirodnog okoliša, protupožarna i civilna zaštita, promet na području grada i ostali poslovi u skladu sa zakonima.

U Proračunu Grada Nove Gradiške za 2019. godinu osigurana su **sredstva za Program javnih potreba u području socijalne skrbi Grada Nove Gradiške** u iznosu od 2 060 800 kuna, što je **5,59 % ukupnog proračuna grada** i to za sljedeće aktivnosti: (1) Pomoć obiteljima, kućanstvima i socijalno ugroženim građanima, (2) Sufinanciranje cijene usluga predškolskog odgoja, (3) Pomoć djeci i mladima slabijeg imovnog stanja, (4) Potpore za novorođeno dijete te (5) Gradsko društvo Crvenog križa.

Za pomoć obiteljima, kućanstvima i socijalno ugroženim građanima u 2019. planirano je 1 124 300 kuna, što uključuje **naknadu za troškove stanovanja korisnicima zajamčene minimalne naknade** (560 000 kn), **jednokratne novčane pomoći za iznenadne i posebno teške prilike**

(80 000 kn), jednokratne pomoći umirovljenicima (210 000 kn), **naknadu za troškove ogrjeva korisnicima zajamčene minimalne naknade** (190 000 kn) te **pomoć obiteljima za kupnju školskog pribora** (84 300 kn).

Za sufinanciranje cijene usluga dječjeg vrtića planirano je 45 000 kn, dok je za pomoć djeci i mlađima slabijeg imovnog stanja u 2019. godini planirano 111 200 kn. To uključuje **program sufinanciranja ljetovanja djece slabijeg imovnog stanja za 40-ero djece** u iznosu od 64 000 kn. Lokalna zajednica za djecu slabijeg materijalnog statusa u okviru Društva naša djeca organizira ljetovanja u Zablaću, kao i u odmaralištu Crvenog križa na Hvaru i Malom Lošinju.

Dodjeljuje se i pomoć obiteljima sa šestero i više djece (5600 kn), **pomoć za školovanje obiteljima srednjoškolske djece i studenata** (stipendiranje učenika i studenata u skladu sa socijalnim kriterijem) u iznosu od 37 600 kn te **pomoć djeci s teškoćama u razvoju** u iznosu od 4000 kn.

Za pomoć u nabavi opreme za novorođeno dijete u 2019. godini planirano je 450 000 kn, a za potpore stambenog zbrinjavanja mladih obitelji u 2019. godini 70 000 kn. Visina pomoći za nabavu opreme za novorođeno dijete u 2019. godini iznosi 3000 kn za prvorodeno dijete u obitelji, 4000 kn za drugorođeno dijete u obitelji i 5000 kn za trećerođeno i svako sljedeće dijete u obitelji.

Prema podatcima iz 2017. godine na novogradiškom području djeluje **jedan centralni gradski vrtić „Nova Gradiška“** s još pet podružnica gdje 271 dijete pohađa program predškolskog odgoja, dok na osnovnoškolskoj razini djeluju **dvije osnovne škole**, Osnovna škola Ljudevita Gaja i Osnovna škola „Mato Lovrak“. Spomenute škole ukupno imaju 57 razrednih odjela, ukupno broje 1218 učenika (585 učenica) te zapošljavaju 90 učitelja, pri čemu je njih 85 zaposleno na puno radno vrijeme. **Broj učenika u novogradističkim osnovnim školama u stalnom je padu. U odnosu na 1991. godinu broj učenika smanjio se za čak 37,03 %.** Nova Gradiška broji ukupno **pet srednjih škola** s 1663 učenika.

U okviru Grada Nova Gradiška kao **dječje predstavničko tijelo djeluje Dječje gradsko vijeće**. Putem njega **dječa svojim prijedlozima i zagovaranjem interesa aktivno participiraju u lokalnoj upravi**. Na taj su način uspjela utjecati na otvorenie gradskog kina, uređenje nekoliko dječjih igrališta i sportskog centra. Dječji predstavnici u ovom vijeću, koje još nazivaju i „mali parlament“, **biraju svog gradonačelnika/gradonačelnicu**, a dječji vijećnici djeca su predložena iz svojih osnovnih i srednjih škola.

Dječji forum djeluje u Osnovnoj školi „Mato Lovrak“ kao izvannastavna aktivnost jednom tjedno. Sastaju se u Društvu „Naša djeca“ zajedno s članovima Dječjeg gradskog vijeća. **Cilj je** postojanja i djelovanja Dječjeg foruma **razvijanje suradnje i prijateljstva među djecom putem aktivnosti koje pridonose upoznavanju s pravima djece**, spoznaji i širenju mira u svijetu, **odgoju za međusobno i međunarodno razumijevanje i suradnju**, te nalaženju i primjeni načina za što **potpunije ostvarivanje tih spoznaja i vrijednosti u sredini u kojoj žive**.

4.1.2. Opis okruženja i ustanova u kojim je provedeno istraživanje

Istraživanje sa stručnim djelatnicama CZSS-a i roditeljima djece osnovnoškolske dobi koji su korisnici zajamčene minimalne naknade, koji žive u siromaštvu, **provedeno je u prostorijama CZSS-a Nova Gradiška**. Prostor Centra je ugodan i funkcionalan, nalazi se u samom centru grada Nova Gradiška u čijoj su blizini smještene i ostale upravne zgrade ove lokalne zajednice.

Prikupljanje podataka dogovoren je s rukovodnom osobom koja je u suradnji sa stručnim djelatnicima organizirala dolazak roditelja korisnika ZMN-a na intervju. Intervjui su se provodili u pripremljenim prostorijama CZSS-a, bez prisustva zaposlenika i drugih ometajućih faktora. U takvima uvjetima istraživačice i roditelji sudionici mogli su nesmetano razgovarati („jedan na jedan“) i stvoriti atmosferu otvorenosti i povjerenja.

Istraživanje s djecom te stručnim suradnicima i nastavnicima **provedeno je u prostorijama Osnovne škole Ljudevita Gaja**. Za tu svrhu u školi su bile osigurane prostorije u kojima se moglo nesmetano razgovarati, poštujući sve prostorne pretpostavke koje su potrebne za provođenje istraživačkog razgovora. Prostor škole u blizini je centra grada Nova Gradiška. Škola je prostrana, svijetla i dobro opremljena. Unutrašnjost je puna dječjih kreativnih radova koji doprinose ugodnoj, toploj i poticajnoj atmosferi.

U istraživanju u lokalnoj zajednici Grada Nova Gradiška ukupno je provedeno **19 intervjuja**, od toga:

- šestero djece osnovnoškolske dobi korisnika ZMN-a
- šestero roditelja djece osnovnoškolske dobi korisnika ZMN-a
- četvero stručnih suradnika i nastavnika OŠ-a
- troje stručnih djelatnika CZSS-a.

Centar za socijalnu skrb Nova Gradiška ima nadležnost za 50 000 stanovnika s obzirom na to da obuhvaća grad i okolicu. U njemu su zaposleni 23 stručnih i sedmero administrativnih djelatnika. U posljednjih nekoliko godina znatno se smanjio broj korisnika novčanih pomoći zbog iseljavanja stanovništva. U trenutku provedbe istraživanja **broj korisnika zajamčene minimalne naknade (ZMN)**, osnovne socijalne pomoći koju ostvaruju samci ili kućanstva koji nemaju prihoda za podmirenje osnovnih egzistencijalnih potreba, bio je 870 od čega **401 dijete**.

CZSS Nova Gradiška **osigurava usluge u zajednici**, kao što je pomoć u kući te surađuje s različitim udrugama, kao što su udruge za djecu s teškoćama u razvoju. Partner je u provođenju projekata udruga civilnog društva (primjerice projekt zapošljavanja žena „Zaželi – program zapošljavanja žena“) te aktivno sudjeluje u akcijama Rotary kluba u **obnovi i izgradnji kuća za ljudе slabijeg materijalnog statusa**, pri čemu u takvim socijalnim akcijama posreduje tako da ukazuje na ranjivu djecu odnosno obitelji kojima je takva pomoć potrebna.

CZSS Nova Gradiška jednokratnim (novčanim) naknadama vrlo često **podmiruje članarine za različite izvanškolske aktivnosti djeci slabijeg materijalnog statusa** (npr. u sportskim klubovima) te za **školske izlete, maturalna putovanja** i sl. CZSS u suradnji s lokalnom zajednicom **podmiruje troškove smještaja za djecu slabijeg materijalnog statusa u đačkim domovima**, pri čemu subvencija CZSS-a Nova Gradiška iznosi 600 kuna mjesечно po djetetu.

Osnovna škola Ljudevita Gaja broji 501 učenika, pri čemu njih 214 pohađa razrednu, a 243 predmetnu nastavu. Nastava je organizirana u dvije smjene, dok je ukupno 29 razrednih odjela. U okviru ove škole djeluju još **tri područne škole** koju ukupno pohađa 21 učenik. Školu pohađaju učenici koji pripadaju upisnom području koje čini zapadni dio grada sve do centra, te prigradska naselja Prvča i Kovačevac. Djeca iz sela Mašić dovoze se u matičnu školu od 1. razreda, dok PŠ Dolina, Sičice i Vrbje šalju djecu u matičnu školu od 4. razreda. Nastavu pohađa 18 učenika po posebnom i 18 učenika po prilagođenom programu. Škola broji ukupno **65 zaposlenika** od čega **četiri stručna suradnika**. Škola ima **sportsku dvoranu, sportsko igralište, knjižnicu i kuhinju**. U školi je ukupno na raspolaganju **70 računala te 22 specijalizirane učionice**.

Škola se nalazi u centru grada te je pohađaju uglavnom djeca iz grada, dok je 116 djece putnika iz okolnih sela. U tijeku provedbe istraživanja odvijala se i energetska obnova školske zgrade u okviru projekta „Energetska obnova i korištenje obnovljivih izvora energije u zgradama javnog sektora“ koji je prijavila Brodsko-posavska županija. Iz županijskih sredstava obnovljena je i školska kuhinja.

U školi se posebno njeguje **atmosfera uključenosti i uvažavanja djece**. Djeca su aktivna **u Vijeću učenika**, kao i **u Dječjem gradskom vijeću** (koje djeluje na razini lokalne zajednice) u kojem učenica ove škole obnaša dužnost „dječje gradonačelnice“. **Djeca** na taj način **participiraju u donošenju odluka koje se tiču njihovih interesa u lokalnoj zajednici** pri čemu su svojim zalaganjem i **aktivnim zagovaranjem doprinijela izgradnji novih dječjih igrališta u gradu**.

U školi su organizirane izvannastavne aktivnosti usmjerene suradnji i međusobnom pomaganju, kao što su „Prijatelji pomagači“, „Ekopatrola“, a aktivno je i Vijeće učenika. Škola ima organiziran **„Sandučić povjerenja“** koji je jedan od načina na koji **učenici mogu participirati svojim prijedlozima, mišljenjima, kritikom i povratnim informacijama** povezanim sa školom i odnosima u njoj. Sandučić su djeca sama izradila i nalazi se u školi, a svrha mu je omogućiti anonimno izražavanje prijedloga, komentara ili kritika o onome što im je važno. Ovo je jedan od **načina na koji škola doprinosi i omogućuje participaciju djece u školskom kontekstu**.

U školi se 200 učenika koristi pravom na doplatak za djecu, što upućuje na činjenicu da je čak 40 % djece u riziku od siromaštva ili živi u siromaštvu. U školi je organizirana školska prehrana, a škola je uključena u projekt „Shema školske kuhinje“ putem kojega se školski jelovnik dodatno obogaćuje voćem i povrćem. **U školi se hrani prosječno 400 učenika**, a obrok se poslužuje u svakoj smjeni u dvama intervalima.

Za učenike koji su korisnici prava na doplatak za djecu školski se obrok financira u okviru projekta „Osiguravanje školske prehrane za djecu u riziku od siromaštva“ iz sredstava Fonda europske pomoći za najpotrebitije (FEAD). Nakon što su smanjena sredstva FEAD-a za 2020. godinu (godina provedbe istraživanja), škole u Hrvatskoj na različite su načine pristupile rješavanju problema financiranja prehrane djece u riziku od siromaštva, s obzirom na to da dostupna sredstva nisu bila dostatna za svu potrebitu djecu (za svu djecu korisnike doplatka za djecu). Od 200 djece u riziku od siromaštva u osnovnoj školi Ljudevita Gaja u navedenoj godini **tek su za njih 75 bila osigurana sredstva za besplatni školski obrok putem FEAD-a**. Rješenje problema bilo je u donošenju odluke da će u obiteljima koje se koriste pravom na dječji doplatak samo jedno školsko dijete moći ostvariti besplatan školski obrok, dok će roditelji za svako drugo dijete iz vlastitih sredstava podmirivati trošak školske prehrane (60 kn po djetetu).

4.1.3. Opis i doživljaj ranjivosti

OPIS I DOŽIVLJAJ RANJVOSTI IZ PERSPEKTIVE DJECE

Djeca koja žive u siromaštvu svoju ranjivost najčešće izražavaju narativom različitosti u odnosu na druge vršnjake koji žive u materijalno boljem životnom okruženju. Djeca nisu definirala ranjivost kao kolektivno obilježe siromaštva, već su je doživljavali i izražavali kao individualna obilježja.

Djeca opisuju neke elemente različitosti pri čemu spominju da se **osjećaju drukčijima od druge djece zbog odjeće i nekih drugih stvari koje (ne)posjeduju** („Vidim da su drugi bogatiji po odjeći, oni imaju sve novo, nose mobitele u školu“; „Voljela bih imati lijepu odjeću i obuću kao druga djeca, već dvije godine nosim jedne čizmice jer mi roditelji ne mogu kupiti nove, jer nemaju novaca“). Govore o tome da **nemaju sav školski pribor** jer roditeljima to predstavlja velik financijski izdatak. Siromašna djeca navode da bi **voljela imati svoj mobitel**, no, da im ga roditelji ne mogu priuštiti pa se ponekad koriste uređajem roditelja ili starijih članova obitelji.

U istraživanju su sudjelovala siromašna djeca, korisnici ZMN-a i **pripadnici romske nacionalne manjine**, koja su posebno istaknula da se **osjećaju drukčijima i izoliranima zbog svoje etničke i vjerske pripadnosti**. Opisuju iskustvo izbjegavanja koje doživljavaju od vršnjaka u školi i općenito da se na njih „drukčije gleda“. Siromašna djeca pripadnici romske nacionalne manjine opisuju svoju ranjivost i kroz negativno **iskustvo vrijedanja preko društvenih mreža i poruka te izostanak bliskih prijatelja** („Nitko iz razreda mi nije prijatelj, voljela bih se preseliti u drugi razred, ali ne mogu“; „Stalno imam osjećaj da me netko sa strane gleda, da sam drukčija, uvijek se pitam jesu li iskreni prema meni, jesu li me prihvatali ili ne.“). Ključna istaknuta ranjivost je **nedostatak socijalne mreže, odnosno uključenost i prihvaćenost u društvo vršnjaka**.

Djeca jasno apostrofiraju **osjećaj stigmatiziranosti i srama zbog siromaštva** te ističu da nerado govore o svom siromaštvu jer se „stide i misle da će se drugi s njima sprdati“.

Djeca romske nacionalne manjine opisuju svoje individualne razlike u odnosu na dob i razred koji pohađaju. Neka djeca učenici su nižih razreda osnovne škole, iako bi po svojim godinama trebala biti u višim razredima. U takvim okolnostima opisuju osjećaj da su drukčiji od drugih (prepoznaju razvojnu zrelost), ali da im to ne predstavlja znatniji problem.

Siromašna djeca ističu da su **korisnici besplatnog obroka u školi**, što ih također razlikuje od većine druge djece u školi. Učenici u školi znaju tko se besplatno hrani i pripisuju tu činjenicu problemu siromaštva djeteta i uvjetima u kojima živi³.

Kao što je istaknuto, ranjivost na temelju siromaštva se ne prepozna kao posebna odrednica te **neka djeca navode da se ne osjećaju drukčijima od ostalih**, imaju svoj krug prijatelja, posjećuju se, slave zajedno rođendane i ponekad pozovu prijatelje u svoju kuću. Za djecu koja im se rugaju ili ih izbjegavaju, jedno dijete kaže: „Sto puta sam bolja od njih, imam odlične ocjene, kažem sama

³ Napomena: istraživanje je provedeno prije uvođenja besplatnog školskog obroka za sve učenike osnovnih škola u Republici Hrvatskoj.

sebi da nisu bolji od mene". Djeca naglašavaju da prepirke ili neugodne situacije s drugom djecom koja ih vrijeđaju često rješavaju s nastavnicima odnosno razrednicima koji ih uvijek zaštite i pokušaju riješiti probleme s vršnjacima.

Povezano s **doživljajem ranjivosti unutar vlastite obitelji**, djeca izjavljuju da su drukčija od svojih vršnjaka **zbog rodnih i kulturnih čimbenika**. Primjerice, sudionica navodi da bi voljela nastaviti obrazovanje u srednjoj školi, no da su roditelji ambivalentni prema toj ideji jer se plaše odlaska ženskog djeteta iz roditeljskog doma u učenički dom, a time i za njih potencijalnog rizika za ulazak u partnerski odnos. Navodi „Očekuju da upišem srednju školu, ali me plaše s time da neću ići u srednju školu, da ne bih pobegla s dečkom“. Riječ je o ženskom djetetu romske nacionalne manjine kod kojih je vezanje za partnera, udaja i zasnivanje obitelji relativno često nakon završene osnovne škole (Kutnjak Vrtarić i Družić Ljubotina 2021), što u ovom slučaju roditelji žele izbjegći.

OPIS I DOŽIVLJAJ RANJIVOSTI IZ PERSPEKTIVE RODITELJA

U istraživanju su sudjelovali roditelji korisnici zajamčene minimalne naknade između kojih i pripadnici romske nacionalne manjine. Kada se govori o ranjivosti koja proizlazi iz siromaštva, ona nije jednodimenzionalna, već ovisi o različitim obilježjima koja mogu i doprinose višestrukoj ranjivosti. Siromaštvo i pripadnost romskoj nacionalnoj manjini roditelja sudionika predstavlja višestruku ranjivost koja se odrazila i u opisima i doživljaju ranjivosti njihove djece.

Roditelji ističu da **osjećaju diskriminaciju, obezvrjeđivanje i negativan stav društva** prema pripadnicima romske nacionalne manjine. Navode da su djeca doživljavala u školi diskriminaciju po etničkoj pripadnosti, na način da su im neki učenici govorili pogrdne riječi („Govore im da su Cigani i da smrde, ali mi smo na to navikli“). Imaju iskustvo izloženosti predrasudama pojedinih pripadnika lokalne zajednice u kojoj žive te navode „da su neka neromska djeca bila nasilna prema njihovoj djeci zbog predrasuda prema Romima“. Sudionica opisuje iskustvo kćeri koja je radi srednjoškolskog obrazovanja bila smještena u đački dom u drugom gradu gdje je doživljavala „šikaniranje“ zbog svoje etničke pripadnosti. Zbog učestalog vrijeđanja, vršnjačkog neprihvaćanja i teškog snalaženja u takvom okruženju prekinula je školovanje. **Roditelji romske nacionalne manjine ističu da su djelatnici osnovne škole uključeni u probleme koje njihova djeca doživljavaju zbog diskriminacije te da je škola učinila sve što je bilo potrebno da se njihova djeca zaštite.**

Roditelji romske nacionalne manjine kao ranjivost navode život u **neprikladnim i skučenim stambenim uvjetima** koji djeci otežavaju bavljenje školskim obavezama. **Problem bolesti u obitelji**, bolest roditelja, djece ili drugih članova obitelji, istaknut je kao ranjivost koja je pod utjecajem siromaštva i utječe na siromaštvo. Bolest je znatan rizični čimbenik koji ima učinak na kvalitetu života unutar obitelji. Nadalje, roditelji izdvajaju **podstanarstvo** kao neprikladno stanovanje, **izostanak prihoda, dugotrajni status korisnika socijalne pomoći** kao obilježja ranjivosti povezana sa siromaštvom i etničkom pripadnosti. Istimaju da njihova djeca **nemaju novu odjeću i obuću**, da su među vršnjacima prepoznatljiva po skromnoj odjeći, što djevojkama predstavlja ozbiljan problem.

Siromašni roditelji koji nisu pripadnici romske nacionalne manjine kao ranjivost istaknuli su da **nemaju novca za mnoge potrebe koje se tiču njihove djece, ali i cijele obitelji**. Navode da jedan od većih problema koji proizlaze iz ranjivosti siromaštva predstavlja **nemogućnost financiranja školskih**

izleta i ostalih aktivnosti za djecu. Nadalje, navode da se djeca koja žive u uvjetima siromaštva razlikuju u odnosu na drugu **prema lošijoj kvaliteti odjeće** zbog čega im se vršnjaci znaju izrugi-vati („Moja djeca nemaju markiranu odjeću pa im se znaju rugati zbog toga“). Ističu da im je teško izdvajiti novac za prehranu djeteta u školi, pri čemu jedno dijete ima pravo na besplatan obrok, dok za drugo treba izdvojiti 60 kuna mjesечно. Također je **bolest u obitelji** istaknuta kao dodatna ranjivost koja u velikoj mjeri onemogućava aktivnosti i ima učinak na kvalitetu života obitelji. Posebno je teško u onim siromašnim obiteljima u kojima je više članova boluje od kroničnih bolesti ili je prisutan invaliditet. **Nemogućnost posjedovanja automobila** zbog administrativnih odredbi povezanih s ostvarivanjem prava na socijalnu pomoć navedena je kao ranjivost koja proizlazi iz siromaštva. Neposjedovanje automobila onemogućava siromašnima bolju dostupnost zdravstvene skrbi, posebice onim obiteljima koje imaju bolesnog člana s obzirom na to da su županijske bolnice udaljene, a prometna je povezanost slaba i prilično skupa.

OPIS I DOŽIVLJAJ RANJVOSTI IZ PERSPEKTIVE STRUČNJAKA

Stručni suradnici i nastavnici škole uglavnom navode kako **malo znaju o siromaštvu svojih učenika**. Opisuju da je teško prepoznati koja su djeca siromašna jer ona nikad ne traže „eksplicitnu“ pomoć. **Prve jasnije informacije o tome tko od djece živi u riziku od siromaštva dobili su prilikom prikupljanja podataka o doplatku za djecu radi subvencioniranja školskog obroka** iz programa FEAD-a. Opisuju kako u nastavnom procesu nije vidljivo tko je siromašan jer svi imaju osigurane osnovne materijale za rad u nastavi. No, s druge strane, navode da u višim razredima primjećuju raslojavanje među djecom, odnosno grupiranje prema materijalnom statusu, tj. prema tome tko se kako odijeva ili kakav ima mobitel. Stručnjaci u školi najčešće prepoznaju ranjivost djece koja žive u uvjetima siromaštva kroz **skromno odijevanje i neposjedovanje stvari**.

Stručni suradnici i nastavnici u školi obilježja ranjivosti siromašne djece pronalaze u sljedećim čimbenicima:

- **Izoliranost.** Opisuju da siromašnu djecu (većina vidljive siromašne djece u njihovoј zajednici jesu ona romske nacionalne manjine) druga djeca izoliraju, a ponekad su „sama siromašna djeca sklona samoizolaciji“. Opisujući ranjivost ističu da u njihovu odnosu s drugom djecom postoje dvije krajnosti, s jedne strane najčešće „stradavaju“ od druge djece tako da se povuku (izoliraju) od vršnjaka ili se izlože vršnjacima i ne znaju se zaštititi. „Najbolje prolaze oni koji su u sredini, koji se drže pravila, imaju jasan cilj, ne izlažu se – nisu na polaritetima.“
- **Uske socijalne mreže.** Sagledavajući ranjivost djece s obzirom na socijalizacijski aspekt stručnjaci u školi ističu da siromašna djeca nemaju širok krug prijatelja te da se „druže sa sebi sličnima“. U razredima se grupiraju prema materijalnom statusu, kao i na hodnicima škole ako su iz različitih razreda te je takvo grupiranje prisutnije u višim razredima, odnosno kada pohađaju predmetnu nastavu. Prema opisu stručnjaka iz škole pokušaji organiziranja zajedničkog druženja s „nesiromašnom“ djecom „propadnu“ jer djeca koja žive u uvjetima siromaštva nemaju određene socijalne vještine ni sadržaje koje bi dijelili s vršnjacima. Navode da ima „pokušaja spajanja“ djece u školi, posebno u nižim razredima, ali iskustvo pokazuje da se ne ostvaruju dugoročni bliskiji kontakti među djecom. Djeca ponekad iniciraju zajednička druženja, no siromašni zbog materijalne uskraćenosti ne mogu održati kontakt jer ne mogu pratiti načine druženja, npr. dolasci na rođendane u tzv. rođendaonice, odnosno

nisu u mogućnosti izdvojiti novac za poklon („Druga djeca probaju, ali ako ne ide, oni odu dalje za svojim interesima, i ova djeca ostaju sama“).

- **Lošiji školski uspjeh.** Djeca koja žive u uvjetima siromaštva imaju lošiji školski uspjeh, većina njih školuje se prema prilagođenom programu pri čemu je u rješenjima jasno navedena preporuka da stručnjak iz stručne službe škole dodatno radi s djetetom u školi. Češće se kod djece koja žive u uvjetima siromaštva prepoznaće manjak motivacije i želja za postignućem u obrazovnom kontekstu. Stručnjaci u školi ističu da češće djeца nemaju očekivanja od sebe, a „mogla bi puno toga postići jer imaju intelektualnih kapaciteta kao i ostala dječa“.
- **Stigmatizacija.** Ranjivost djece proizlazi iz stigmatizacije onih koji žive u uvjetima siromaštva, a to se **prije svega odnosi na djecu romske nacionalne manjine**. Stigmatizacija je vidljiva po tomu što su ova dječa ona na koju se prvo u društvu posumnja ako se dogodi neka nedopuštena situacija, krađa ili nešto slično.
- **Manjak roditeljske podrške.** Roditelji se često „ne bore za njih, možda onoliko koliko bi mogli“, „tihi su i puste da se stvari same odvijaju“, „ne zastupaju svoje dijete“. Pritom su dječa na „vjetrometini“, dijelom izolirana od vršnjaka a dijelom samoizolirana, dok roditelji misle da to tako mora biti. Stručnjaci ističu potrebu podučavanja roditelja vještinama samozastupanja „da se znaju izboriti za sebe i dijete“.
- **Ambivalentan odnos prema obrazovanju romske nacionalne manjine.** Neki roditelji romske nacionalne manjine ispisuju dječu iz škole, posebno djevojčice, uglavnom u dobi od 15 godina. Poneka dječa, posebice djevojčice, nemaju priliku završiti osnovnoškolsko obrazovanje.
- **Nepovoljne obiteljske prilike.** Dječa dolaze iz obitelji koje imaju različite poteškoće zbog lošeg materijalnog statusa. Primjerice, žive u siromašnijim ruralnim područjima ili dolaze iz obitelji sa složenim obiteljskim strukturama (majka s većim brojem djece različitih očeva). Pritom se to uglavnom odnosi na obitelji s dječom romske nacionalne manjine.

Opisujući ranjivost djece koja žive u siromaštву, neki stručnjaci u školi istaknuli su **vlastiti osjećaj bes-pomoćnosti** jer ne znaju kako i kojim mehanizmima pomoći dječi. Opisuju kako su nekada, neposredno nakon Domovinskog rata, imali različite akcije za dječu koja žive u uvjetima siromaštva, pri čemu se nije naglašavalo da je riječ o pomoći za siromašne, već je pomoći bila usmjerena dječi u potrebi. Tako su u središtu bile dječje potrebe, a ne problemi. U tom smislu, i ranjivost siromašne dječice opisuju kroz drukčije potrebe u odnosu na svoje vršnjake. Također, upozoravaju na to da **dječa koja žive u siromaštvu iskazuju različite poteškoće, kao što su emocionalne, socijalizacijske te one u učenju**.

Stručni djelatnici centra za socijalnu skrb pronalaze izvore ranjivosti dječice koja žive u siromaštву u:

- **Vrlo skromnim uvjetima života**, a jednokratne novčane pomoći koje se odobravaju u CZSS-u mogu se odobriti za dječiju odjeću i obuću po najnižim cijenama. „Dječice su uskraćena jer uvijek nose najjeftiniju odjeću i imaju najjeftiniji školski pribor, npr. u CZSS-u mogu dobiti samo 200 kn za tenisice“.
- **Niskom samopoštovanju i samopouzdanju dječice**. Dječice koja žive u uvjetima siromaštva većinom su „nesigurna, bez samopouzdanja, stisnuta, posramljena, imaju osjećaj manje vrijednosti“.

- **Besplatnim uslugama za siromašnu djecu u školi.** Djeca u osnovnoj školi ostvaruju pravo na besplatnu prehranu, a učenici u razredu znaju tko jede besplatno, „što siromašnu djecu dodatno stigmatizira“.
- **Diskriminaciji romske nacionalne manjine.** Stručni djelatnici CZSS-a dobro su upoznati s diskriminacijom djece i mlađih na osnovi etničke pripadnosti. Opisuju primjere vršnjačke diskriminacije s kojima je mlada osoba dijelila sobu u učeničkom domu. „Vrijedali su, šikanirali i maltretirali“ mlađu osobu koja je potom napustila srednjoškolsko obrazovanje.

Zanimljiva je perspektiva stručnih djelatnika CZSS-a koji smatraju da siromaštvo djece nije jako vidljivo i izraženo u školi. Opisuju iskustva koja govore o tomu da se djece ne žele isticati i pokazivati obilježja ranjivosti zbog srama i nelagode koju nosi siromaštvo samo po sebi. **Roditelji su oni koji se trude i bore da siromaštvo ne bude „vidljivo na djeci“** (ulažu u školsku opremu i odjeću djeteta, odriču se drugih stvari) te čine sve kako bi nastavnicima materijalni status djeteta bio što manje dostupna informacija.

Stručni djelatnici CZSS-a svjesni su općenito ranjivog položaja djece koja žive u uvjetima siromaštva, kojeg opisuju na sljedeći način: „Ljudi znaju biti nemilosrdni prema siromašnoj djeci, izoliraju ih i odbacuju“. Smatraju da se **ranjivost može ublažiti „stabilnom i podržavajućom obitelji, da se djeca osjećaju sigurno, da imaju brižne roditelje, da budu prihvaćena i voljena“**.

Stručni djelatnici CZSS-a ističu i vlastitu ranjivost upućujući na status socijalnih radnika u društvu kao profesije koja se u najvećoj mjeri bavi pitanjima problema siromaštva. Problem siromaštva stigmatizira i marginalizira čak i one koji se profesionalno bave ovim problemom, a posebice u praksi socijalnog rada. „Jako je teško biti socijalni radnik, mi smo stalno na vjetrometini i nezaštićeni, ne zbog naših korisnika i djece, već zbog položaja socijalnih radnika u društvu“.

4.1.4. Dječja participacija

Osnovno pitanje prilikom istraživanja dječje participacije jest **koliko su djeca upoznata s dječjim pravima** i na što kao djeca imaju pravo. Djeca sudionici, s iskustvom života u siromaštvu, samo su djelomično upoznata sa svojim pravima. Neka od njih ne poznaju prava djece ili ih ne mogu imenovati, dok drugi navode kao svoja prava „igrati se, ići u školu, otići k liječniku“ te da „mogu izreći svoje mišljenje u školi i obitelji“.

Povezano s participacijom u obitelji, djeca uglavnom ističu da su uključena u različite aktivnosti unutar svoje obitelji, kućanske poslove, odlaske u trgovinu i sl., te **pravo na participaciju povezuju s pravilima uključivanja u obiteljske poslove i obaveze**. Nadalje, **opisuju da se s roditeljima dogovaraju oko različitih stvari koje ih se tiču te da se unutar svoje obitelji osjećaju sigurno i mogu izreći svoje mišljenje i kako se osjećaju**. Smatraju da najveći stupanj participacije ostvaruju unutar svojih obitelji, gdje mogu slobodno iznijeti svoje mišljenje koje će roditelji saslušati i u većini slučajeva i prihvati. Neka djeca imaju drukčije iskustvo te opisuju okolnosti u obitelji unutar kojih se djeca ne pitaju za mišljenje o stvarima koje se neposredno tiču njihova života („Ne zanima ih to i mama me ne pušta van jer se boji da će se rano udati, a ja to ne namjeravam“).

Različita su iskustva participacije djece koja žive u uvjetima siromaštva u školi. Neka djeca imaju iskustvo veće, a neka manje razine participacije i izražavanja svog mišljenja, dok neki opisuju osjećaj potpunog nesudjelovanja.

Neki od primjera dječjeg sudjelovanja u školi su „Mogu dignuti ruku i reći svoje mišljenje”, „Mogu reći razrednici kada me netko gurne ili udari”, „Mogu se u razredu zauzeti za sebe, ja se znam zauzeti”, „Imam osjećaj da mogu sudjelovati u čemu god želim i osjećam se ravnopravno s odraslima.”

Iskustvo nesudjelovanja jedno dijete opisuje na način da kaže kako razrednici njegovo mišljenje „nije važno”, već samo obavlja li svoje školske obaveze i ponaša li se „pristojno”. Smatra da njegovo mišljenje o bilo čemu u školskom kontekstu nikome nije važno. Drugi primjer neuključenosti opisuje dijete koje kaže da nije uključeno ni u koju školsku aktivnost, da se ne usudi ni izreći svoje mišljenje koje bi uključivalo neslaganje ili kritiku nečega ili nekoga („I u školi i kod kuće moram govoriti DA, moram slušati, iako ne mislim uvijek tako”).

Povezano sa sudjelovanjem djece u **razrednom kontekstu**, većina djece sudionika navodi da nisu posebno uključeni u aktivnosti s vršnjacima, što se odnosi na igru i druženja, te da se ili ni sa kim ne druže iz razreda ili imaju jednog ili dva prijatelja. **Smatraju da u razredu njihovo mišljenje nije niti važno niti ih itko potiče da ga izrake.** Jedno dijete, koje se osvrnulo na svoju uključenost u društvo vršnjaka, navodi: „Mene nitko ne smatra prijateljem, moje mišljenje nije važno”.

Niža očekivanja od djece koja žive u siromaštvu u obrazovnim procesu i ishodima. Neka djeca opisuju iskustvo prema kojem nitko ne očekuje puno od njih u školi, odnosno da nisu uključena dovoljno u nastavni proces koji podrazumijeva interakciju nastavnika s učenikom („Mene niti ne zovu pred ploču, niti me išta pitaju”).

Lošije ocjene i uspjeh u školi čimbenici su koji imaju učinak na sudjelovanje djeteta u školi i školskim aktivnostima. Siromašna djeca izražavaju motivaciju za sudjelovanjem u nekim školskim natjecanjima, no zbog lošijeg školskog uspjeha ne mogu ostvariti takvu svoju želju.

Prepreku u participaciji djece u školi predstavlja i **ograničena mogućnost uključivanja siromašne djece u školske izlete, maturalno putovanje, odlazak u kino ili kazalište, a zbog materijalne oskudice.**

Povezano s participacijom u Učeničkom vijeću, djeca koja žive u siromaštvu izjavljuju da o tome **ne znaju ništa**. Navode da nisu nikada bili „kandidati” u predstavljanju i zastupanju svog razreda zbog toga što ih nitko nikada nije predložio i zbog toga što nisu odlični učenici: „Ne vjerujem da bih mogao biti predsjednik razreda, to je za one koji prođu s pet, a ja sam prošao s tri”; „Učiteljica izabire tko će biti predsjednik razreda, to je obično najbolji učenik, ne osjećam se sretno jer sam oduvijek željela biti predsjednica”.

Siromašna djeca koja su uključena u različite izvannastavne sadržaje u školi, primjerice likovnu skupinu i sportske aktivnosti, **češće ističu svoju participaciju i vidljivost.** Pritom opisuju i koliko vole pohađati navedene aktivnosti. Kao izvannastavne aktivnosti u kojima se osjećaju posebno dobro i imaju osjećaj da sudjeluju izdvajaju likovnu skupinu, skupinu „Učenici pomagači” (djeca pomažu jedni drugima u učenju i nekim drugim sadržajima) te atletiku.

Neka siromašna djeca uključena su i u izvanškolske aktivnosti, no, **zbog nemogućnosti roditelja da financiraju aktivnost (plaćanje članarine, opreme i sudjelovanja na natjecanjima) djeca ulaze i izlaze iz aktivnosti (kluba)**, odnosno povremeno prestaju biti uključena u njih. To ovisi o finansijskim mogućnostima siromašnih obitelji. Ima primjera u kojima roditelji posebno podržavaju i plaćaju izvanškolsku aktivnost, primjerice nogomet koji onda djeca redovito treniraju, ali i onih koji prestaju trenirati jer im roditelji ne mogu financirati članarinu od 100 kn iako im je ta aktivnost iznimno važna. Dijete opisuje kako bi željelo i dalje trenirati te da se nada da će mu uz dodatni angažman i motivaciju u klubu dopustiti besplatno trenirati („Pomogao sam nešto nositi treneru nekoliko puta pa ču možda opet početi trenirati, ali besplatno“).

Posebna je vrijednost **po interesu odabranih izvanškolskih aktivnosti u tome što se djeca uključena u njih osjećaju prihvaćeno** i od trenera i od drugih članova te ih smatraju **mjestom gdje mogu slobodno sudjelovati i izražavati svoje mišljenje** o bilo čemu.

Kao **prepreke za participaciju djece u siromaštvu** pojavljuju se i **određene predrasude i stereotipi**, koji su pojačani romskim etnicitetom, običajima i ulogom žene u romskoj kulturi. Romske djevojčice teže izražavaju mišljenje i interes o izboru zanimanja u svojim obiteljima. Suočavaju se s nerazumijevanjem članova obitelji zbog očekivanja povezanih s rodnim ulogama („Govore mi, što će tebi kao ženi vozačka“). U ovom je kontekstu potencijal za participaciju **podrška nastavnika i stručnih suradnika djeci koja žive u uvjetima siromaštva**.

Roditelji sudionici istraživanja izrazili su svoja razmišljanja o pravima djece koja žive u siromaštvu te u kojoj su im mjeri prava dostupna i na koji ih način ostvaruju. Navode sljedeća prava djece: **pravo djece na obrazovanje, igru, primjerен standard života, na zdravstvene usluge i na slobodu izražavanja mišljenja**. Općenito smatraju da su dječja prava na znatno višoj razini negoli kada su oni bili djeca („Djeca imaju sada veća prava nego što sam ja imala“ „Moja djeca imaju danas više slobode, a to im je priuštilo i zakon, imaju Plavi telefon pa se ne smije niti viknuti na njih“).

Roditelji romske nacionalne manjine navode da se unutar romske zajednice **djeci često uskraćuje pravo na obrazovanje** te ističu da se to ne odnosi na njih, s obzirom na to da njihova djeca redovito pohađaju školu i imaju obrazovne aspiracije, koje oni kao roditelji podržavaju.

Roditelji ističu da je siromašnoj djeti uglavnom **uskraćeno pravo na uključivanje u različite sadržaje i aktivnosti za djecu** jer se one danas plaćaju. Govore o tomu da se često u njihovojoj lokalnoj zajednici i školi ima razumijevanja za siromašne obitelji te se „pronađe način“ da se djeca uključe.

Siromašni roditelji ističu loše stambene i životne uvjete u kojima žive obitelji u siromaštvu, zbog kojih je djeci **uskraćeno pravo na primjeren životni standard**. Naglašavaju da u današnje vrijeme djeca **uglavnom imaju ostvareno pravo na zdravstvenu skrb**, pri čemu **više problema iskazuju u pristupu zdravstvenim uslugama**, primjerice medicinskoj rehabilitaciji za djecu s teškoćama u razvoju, koje se nalaze u županijskim središtima do kojih treba putovati.

Povezano s **participacijom djece u siromaštvu, roditelji percipiraju i iskazuju uvažavanje mišljenja i odluka svoje djece**. Participaciju u obitelji opisuju tako da zajedno s djecom predlažu kako će provesti dan, pitaju ih što žele, a onda se prilagođavaju stvarnosti i obiteljskim finansijskim (ne)mogućnostima („Pitamo ih što žele, ali im damo ono što možemo“; „Djeca slušaju, prihvaćaju

našu životnu situaciju, prilagođavaju se...“). Roditelji navode da često razgovaraju sa svojom djecom, donose neke važne obiteljske odluke zajedno (primjerice, hoće li se preseliti u drugu državu), odlučuju hoće li ići obiteljski na neki kraći put te **da djeca odlučuju o stvarima koje se njih tiču**. Kao primjer takve odluke navode izbor slobodne aktivnosti koju će dijete pohađati.

Participaciju djeteta razumijevaju u kontekstu sudjelovanja djeteta u svakodnevnim obiteljskim i školskim aktivnostima, te navode da je važno prihvati i uključiti dijete jer je i to način kojim se postiže uzajamno povjerenje i dobar odnos: „Važno je da sudjeluje, i u školi i u svim aktivnostima, a kući se dogovaramo kada će učiti i igrati se... da se ne konzultiramo i ne dogovaramo ne bi me poslušao“. Ističu da se **djeca u obitelji razlikuju prema svojim potrebama za uključivanjem** i željama koje imaju, te ih onda roditelji **prilagođavaju s obzirom na uvjete života u siromaštvu** („Neki traže puno, neki su tiki, stariji razumiju situaciju siromaštva, a mali žele više od onoga što im možemo priuštiti“). U konačnici ističu da je **većina obiteljskih odluka ipak odgovornost roditelja**: „Važno je da djeca sudjeluju, ali ograničeno, ključne odluke donosim ja kao roditelj“. Djeca u obitelji sudjeluju u kućanskim poslovima, odlascima u trgovinu, nose i cijepaju drva i sl. Roditelji ističu da je **važno djecu uključivati u obiteljske odluke i poslove** („Važno je uključiti dijete da zna samo donositi odluke, jer će im tako biti lakše kasnije u životu“; „Djeca trebaju sudjelovati, tako bi trebalo biti u 21. stoljeću. Ona moraju postati ljudi koji znaju odlučivati, a ne da skupljaju željezo i smeće“; „Djeca trebaju sudjelovati, jer je to dobro za njihovu budućnost“; „Mnogima nije važno da djeca budu uključena, zapostavljaju djecu, ali ja mislim da je to važno, zato jer će moći bolje živjeti u budućnosti i lakše naći posao“).

Također, **roditelji povezuju participaciju djece u školskom kontekstu s uključivanjem u školske aktivnosti**. Opisuju zadovoljstvo zbog uključenosti svoje djece u različite izvannastavne aktivnosti (npr. ekoskupina, sportske aktivnosti), kao i time da djeca mogu u školi iskazati svoje potencijale i talente. **Ističu da su nastavnici otvoreni prema uključivanju njihove djece u različite aktivnosti u školi** („Razrednica ne radi razliku među djecom, može svatko sudjelovati u čemu želi“).

Participaciju djece povezuju s uključivanjem u daljnje (srednjoškolsko) obrazovanje. **Obrazovanje djece** jedan je od važnijih roditeljskih ciljeva jer to djeci osigurava „lakši život“, **sigurnu egzistenciju i dostojanstven život** („Želim da moja djeca imaju što viši stupanj obrazovanja da imaju diplomu, jer će onda imati i poštovanje od društva“). Općenito, roditelji podržavaju školu te većim dijelom ne smatraju da njihova djeca imaju bilo kakav problem s uključenošću u društvo vršnjaka i navode da su uglavnom dobro prihvaćeni („Moje dijete je komunikativno, dobro prihvaćeno, ima svoje društvo“).

Kao **prepreku u participaciji djece koja žive u siromaštvu**, roditelji su posebno izdvojili:

- **Teškoće u nastojanju da se djeca romske nacionalne manjine, koja žive u uvjetima siromaštva, uklope i općenito budu prihvaćena u društву** („Voljela bih da moja djeca imaju svoje mjesto pod suncem“).
- **Nedostatak materijalnih sredstava** zbog čega je djeci onemogućeno sudjelovanje u aktivnostima u zajednici koje se plaćaju (slobodne aktivnosti, odlasci na izlete, maturalno putovanje, kino, bazen).
- **Posljedice siromaštva** (socijalne, kognitivne, zdravstvene) koje imaju učinak na djecu („Slabo se nude aktivnosti za djecu, malo su oni uključeni u vijeća i donošenje odluka u zajednici i školi“).

Kao **potencijal za participaciju djece** roditelji ističu:

- **uključenost djece u redovito obrazovanje**
- **socijalizaciju**
- **internetsku vezu i posjedovanje mobitela** (nužno za pristup informacijama)
- **uvažavanje i zainteresiranost nastavnika** u školi za djecu u siromaštvu i njihove specifičnosti
- **pomoć škole** u premošćivanju finansijskih prepreka kako bi se djeca koja žive u uvjetima siromaštva **uključila u određene izvannastavne (i izvanškolske) aktivnosti i sadržaje.**

Stručni suradnici i nastavnici škole smatraju da se prava djece u školi poštuju, pri čemu ističu da se vodi posebna briga o djeci slabijega materijalnog statusa („U školi se pronalazi načina, tražimo agencije da osiguraju više besplatnih mjesta za školska putovanja“). Opažaju da su siromašnoj djeci najčešće **uskraćena prava na primjeren životni standard** te nekoj djeci **pravo na obrazovanje**. Uglavnom su to djeca romske nacionalne manjine koja u nekom broju napuštaju obrazovni proces u višim razredima osnovne škole. Izdvajaju i **kršenje prava na zaštitu od tjelesnog nasilja** koje se događa unutar pojedinih rizičnih obitelji koje žive u uvjetima siromaštva.

Povezano s **participacijom djece u školi stručni suradnici i nastavnici** ističu **Vijeće učenika** kao mjesto gdje **djeca iskazuju svoja prava**. Navode da djeca, tako i djeca koja žive u siromaštvu, sudjeluju u svim školskim aktivnostima u kojima žele sudjelovati. Ističu **skupinu „Učenici pomagači“** koja je formirana s idejom pružanja pomoći slabijim učenicima u učenju ili podrške u rješavanju drugih problema. Učenici se mogu obratiti za pomoć ovoj skupini kada god žele.

Ističu da djeca **svoju potrebu za sudjelovanjem** ostvaruju **u različitim izvannastavnim aktivnostima**, kao što je ekološka skupina „Ekopatrola“. Stručnjaci u školama navode da sva djeca mogu participirati i razgovarati o različitim temama i **na satovima razrednika**. U školi su djeca **uključena u donošenje odluka o sastavljanju školskog jelovnika**, kako smanjiti onečišćenost i razvrstavati otpad u svojoj zajednici (putem ekološke skupine), kroz **anonimno iskazivanje mišljenja, prijedaba i želja o događanjima u školi u „sandučiću povjerenja“**. Stručnjaci iz škole izdvajaju i aktivnosti koje proizlaze iz likovnih radionica u kojima djeca izrađuju različite predmete, poklone i ukrase koji se prodaju u školi, a zarađenim novcem omogućuje se kupovina materijala za nove projekte koji su u interesu djece. Ističu da u svim navedenim aktivnostima sudjeluju svi učenici škole, tako i djeca koja žive u uvjetima siromaštva.

Povezano s **participacijom djece koja žive u siromaštvu**, stručnjaci iz škole **kao prepreku ističu loše mogućnosti uključivanja u izvanškolske aktivnosti** jer se većina takvih aktivnosti u lokalnoj zajednici plaća (primjerice, sport, glazba, strani jezici). S druge strane, ističu da je velik broj siromašnije djece **uključen u izvannastavne aktivnosti škole**. Smatraju da izvannastavne aktivnosti trebaju odgovarati interesima djece koja žive u siromaštvu (neke su od njih tzv. „Likovna grupa“, „Učenici pomagači“, „Mali volonteri“). Opisuju iskustvo koje govori o tomu da se **siromašna djeca u takve skupine rado uključuju jer je riječ o manjim, neformalnijim skupinama** u kojima se „slobodnije izražavaju, bolje osjećaju i rade što vole“.

Svjesni su da **siromašna djeca teško uspijevaju sudjelovati u Vijeću učenika**. Predsjednici razreda „uglavnom su face u razredu“, s izvrsnim uspjehom i istaknutim statusom u skupini vršnjaka,

a što je najčešće djeci koja žive u siromaštvu teško postići. Stručnjaci u školi navode **da se u pravilu siromašnija djeca ne biraju za predsjednika razreda**, koji su potom kao predstavnici razreda uključeni u Vijeće učenika. **Siromašnija djeca sklonija su uključivanju u vršnjačku skupinu „dječih pomagača“**, a češće su to **djeca iz ruralnog područja i djeca romske nacionalne manjine**. To su uglavnom djeca lošijeg školskog uspjeha, ali se ipak uključuju u aktivnost skupine koja podrazumijeva pomaganje drugoj djeci.

Stručni suradnici i nastavnici istaknuli su posebnost lokalne zajednice Grada Nove Gradiške koja promiče participaciju djece putem **Dječjeg gradskog vijeća** u kojem je **„dječja gradonačelnica“ učenica njihove škole**. Opisuju da se u gradskom Dječjem vijeću raspravlja o različitim potrebama djece, kao što su primjerice, uređenje gradskih površina primjerena za igru i razvoj djece (dječja igrališta). Posebno ističu angažman i **zagovaranje djece u Gradskom vijeću** što je dovelo do toga da Grad uredi nova igrališta i kino. Ovaj angažman i ostvarene ishode ističu kao primjer **oživotvorenja dječje participacije u svojoj lokalnoj zajednici**. Djeca koja žive u siromaštvu nisu uključena u Dječje gradsko vijeće s obzirom na to da se u takve aktivnosti uključuju učenici boljeg školskog uspjeha i društvenog statusa. **Djeca koja žive u siromaštvu jednako su kreativna i imaju različite ideje i mišljenja o pitanjima koja se odnose na njih i djecu općenito, no sustavi ih od rane dobi „ukalupljuju i socijalno isključuju te se time gubi pravi prostor za sudjelovanje**”, mišljenje je jedne stručnjakinje.

S druge strane, postoji i mišljenje da financijska situacija nije ključan čimbenik participacije djece (npr. u Vijeću učenika ili Dječjem gradskom vijeću), već da je to motivacija djeteta za uključivanjem. Smatraju i da **odrasli imaju svoju odgovornost u kreiranju uvjeta za participaciju**. Pritom naglašavaju da je važno stvoriti odnos povjerenja i iz suradnog odnosa s djecom koja žive u siromaštvu potaknuti ih i motivirati da se uključe i participiraju („Ta djeca moraju nekome vjerovati, moraju biti potaknuti izvana da se uključe“). Također smatraju da bi u tom smislu bilo važno **organizirati radionice o jednakim mogućnostima i ravnopravnosti djece**, općenito za svu djecu. Putem takvih aktivnosti djeca bi dobila informacije i važne poruke **o pravima i vrijednostima među ljudima** („da se prijatelji ne biraju po materijalnom statusu i tome kakav auto ti tata vozi“). Općenito, stručni suradnici i nastavnici u školi drže da bi bilo važno djecu uključiti i informirati te da **odrasli imaju odgovornost osvještavati ih da su oni „oni bitan faktor u donošenju odluka** jer će u životu, kao odrasli, vrlo brzo trebati donositi odluke“.

Stručnjaci iz škole ističu **dobre primjere politika lokalne zajednice** u kojoj se nalaze, usmjerenе suzbijanju problema siromaštva. Smatraju da je Grad Nova Gradiška „svjestan problema slabijeg materijalnog statusa mnogih obitelji“ te da su osiguravanjem financijskih sredstava i **organiziranjem besplatnih aktivnosti i usluga u gradu** omogućili obiteljima s djecom (u siromašnoj zajednici) pristup mnogim programima za djecu, kao što su dječje kazališne predstave, kino, klizanje, Advent.

Unatoč navedenim primjerima i nastojanjima osiguranja participacije djece, stručnjaci u školi općenito smatraju **da je svu djecu potrebno više uključivati u odlučivanje oko različitih stvari i pitanja koja se odnose na njih same**. Također, smatraju i da su **djeca koja žive u siromaštvu „više na margini“ kada je riječ o participacijskom pravu** u školskom kontekstu.

Stručni djelatnici u centru za socijalnu skrb smatraju da je velikom broju **djece romske nacionalne manjine** koja žive u uvjetima siromaštva **prekršeno pravo na obrazovanje** („Nekim romskim obiteljima obrazovanje nije vrijednost“).

Općenito **o korištenju participacijskog prava siromašne djece**, smatraju da **nemaju dovoljno konkretnih informacija** o tome jesu li siromašna djeca uključena u različite sadržaje putem kojih mogu izražavati svoja mišljenja i donositi odluke. U razgovorima su iznosili svoj **stav o participaciji djece koja žive u siromaštvu**. Ističu sljedeće: „dobro je da djeca sudjeluju, ako ona to žele, to je važno za njihov razvoj osobnosti, samopouzdanje“, „jako je bitno znati što dijete misli, da može dati povratnu informaciju kao i njihovo kritičko mišljenje, jer to nama odraslima daje smjer, a djeci je jako važno da ih se sluša“. Smatraju da je **potrebno svu djecu informirati i konzultirati se s njima oko stvari i odluka koje ih se tiču**. Profesionalno iskustvo pokazuje da su ishodi bili bolji u slučajevima kad su odrasli prihvatali dječje mišljenje i vodili se njime.

Smatraju da **siromaštvo ne bi smjelo biti čimbenik koji ograničava ostvarivanje dječjih prava na participaciju**. Primjerice, izbor predsjednika razreda ne bi trebao imati nikakve veze samo s činjenicom života u siromaštvu, već je potrebno uzeti u obzir druga relevantna obilježja („Nije važno je li dijete siromašno ili nije, već je sve stvar odgoja i kako se stvari postave u odgoju djeteta“).

Polazeći od prirode posla i načela jedinstvenosti svakog slučaja, stručnjaci iz CZSS-a isticali su da nemaju jedinstven stav o načinima na koje djeca koja žive u siromaštvu participiraju u svojim obiteljima. Kažu da to „ovisi od obitelji do obitelji, bez obzira na siromaštvo“. Što se tiče participacije u školi, prema njihovu iskustvu, djeca koja žive u siromaštvu sudjeluju u školskim aktivnostima bez obzira na svoj materijalni status te smatraju da u tom smislu nema izdvajanja ili diskriminacije. Općenito drže da **u institucijama djeца načelno ravnopravno sudjeluju u aktivnostima u kojima imaju priliku ostvariti svoje pravo na participaciju, dok je unutar obitelji to različito**.

Kao primjer participacijskog prava djece u CZSS-u, pa tako i djece s iskustvom siromaštva, navode sudjelovanje u slučajevima obiteljsko-pravne zaštite, gdje ona najčešće **sudjeluju u odlučivanju o smještaju u udomiteljsku obitelj**. Navode da siromašna djeca nisu uključena u neki poseban oblik participacije s obzirom na svoj materijalni status.

Kao **prepreke za participaciju djece koja žive u siromaštvu** stručni djelatnici CZSS-a izdvajaju:

- **ograničenja novčanih pomoći u sustavu socijalne skrbi, posebno jednokratne (novčane) pomoći** (niske novčane pomoći za podmirenje potreba djece koja žive u siromaštvu)
- **nemogućnost diskrecijske ocjene stručnjaka u procjeni potreba za obitelj i djecu te stvaranja svrshishodne i učinkovite pomoći i podrške** (socijalnih usluga i novčanih potpora)
- **ambivalentan odnos odraslih (roditelja) romske nacionalne manjine prema obrazovanju djece** (roditelji koji ne iskazuju interes za školovanje djece imaju prijave zbog kršenja djetetove zakonske obveze pohađanja osnovne škole).

Potencijal za unapređenje participacije djece koja žive u siromaštvu stručni djelatnici CZSS-a nalaze u:

- **Mjerama formalne podrške i pomoći iz sustava socijalne skrbi roditeljima**. Navode „kao što je nekadašnji nadzor nad izvršenjem roditeljske skrbi“ pri čemu „voditelj mjere treba osnaživati obitelj i djecu te ih poticati na obrazovanje, voditi brigu o odlasku djece u školu i redovitom izvršavanju školskih obveza. Centar ima tu moć, ali treba iskoristiti dobar odnos i posvećenost obitelji kojoj se pomaže u savladavanju roditeljskih vještina“.

- **Osnaživanju i zagovaranju osoba koje žive u siromaštvu.** „Djeca su pametna i kada bi odrasli imali sluha za djecu, ona bi znala dobro voditi odrasle, ali na žalost u našem društvu prevladava podcenjivački stav prema djeci iz siromašnih obitelji jer oni se nemaju što javljati, trebaju šutjeti i slušati“.

Stručni djelatnici CZSS-a istaknuli su neke **pozitivne primjere uključivanja djece u lokalnu zajednicu**, interpretirajući takvu vrstu uključivanja kao mogućnost participacije djece. Riječ je o uključivanju djece koja žive u siromaštvu u dobrovoljna vatrogasna društva, aktivnosti koje organizira crkva, različite susrete prijateljskih sela, natjecanja i druge aktivnosti.

Također, stručni djelatnici **naglašavaju ulaganja Grada Nove Gradiške u politike, aktivnosti i različite sadržaje koji uključuju brigu o djeci i njihova participacijska prava**. Izdvajaju primjer **Dječjeg gradskog vijeća** u kojem djeca i mladi osnovnoškolske i srednjoškolske dobi sudjeluju u gradskom upravljanju te predlažu za djecu važne stvari i iskazuju svoja mišljenja i želje. Ističu da **Grad ulaže u aktivnosti za djecu**, kao što je uređenje i opremanje igrališta, organiziranje klizališta tijekom zime (po pristupačnoj cijeni), radioklub, klub tehničke kulture, ples. Aktivnosti su to namijenjene svoj djeci, no **nisu sigurni koliko su one dostupne i djeci koja žive u uvjetima siromaštva**.

4.2. Participacija djece koja žive u uvjetima siromaštva u zajednici s niskom stopom rizika od siromaštva

4.2.1. Obilježja lokalne zajednice s niskom stopom rizika od siromaštva: Grad Krk i Općina Omišalj

Grad Krk⁴ i Omišalj⁵ smješteni su na otoku Krku, drugom po veličini otoku u Hrvatskoj koji se nalazi u Kvarnerskom otočju. Otok Krk jedan je od pet hrvatskih otoka koji su mostom povezani s kopnom što uvelike doprinosi mogućnostima razvoja i uvjetima za život. Grad Krk obuhvaća 24,22 % površine otoka Krka, nalazi se na zapadnom dijelu otoka, a samo naselje Krk smješteno je uz more. Najveći je i najnaseljeniji grad na otoku, ima sedam mjesnih odbora, pet ih okuplja po nekoliko sela u mjesni odbor, a dva su mjesna odbora u samom naselju Krk, Krk – istok i Krk – zapad. Općina Omišalj nalazi se na sjevernom dijelu otoka, zauzima 39,5 km² i čini 8,9 % površine otoka. Na području Općine nalaze se dva naselja: Omišalj i Njivice.

Administrativno, otok Krk pripada Primorsko-goranskoj županiji koja **prema pokazateljima rizika siromaštva spada u one županije koje bilježe najniže stope siromaštva. Stopa dohodovnog siromaštva** za Primorsko-goransku županiju iznosi 9,1 %, a za **otok Krk između 5,8 % – 11,6 %** bez prostornog grupiranja siromaštva⁶.

⁴ <https://www.grad-krk.hr/>.

⁵ <https://omisalj.hr/>.

⁶ Svjetska banka. 2016. *Ocjena siromaštva za mala područja temeljem potrošnje (Karte siromaštva)*.

Grad Krk i Općina Omišalj dobro iskorištavaju svoje prirodne prednosti, povezanost s kopnom i blizinu velikog grada. Specifičnost ovih otočkih gradova odnosi se na **stalan rast broja stanovnika**, pozitivnu stopu nataliteta, jako dobro razvijenu mrežu komunalne infrastrukture, praksu održivog razvoja, stalan rast poduzetništva te **visoki standard obrazovnih i socijalnih usluga**. Zbog toga predstavljaju poželjno mjesto za život.

Grad Krk ubraja se u kategoriju malih otočkih gradova čiji broj stanovnika neprestano raste. Prema Popisu stanovništva iz 2001. godine grad je imao 5491 stanovnika, 2011. godine 6281 stanovnika, a danas broji **6816 stanovnika** (DZS 2022). Udio radno sposobnog stanovništva u ukupnom broju iznosi 67 %, a prosječna starost stanovnika je 42,7 godina. **Udio djece mlađe od 15 godina je 13,77 %**.

Popis stanovništva 2011., djeca i mladi prema dobi i spolu: Grad Krk

SPOL	UKUPNO	GODINA			
		0 – 6	0 – 14	0 – 17	0 – 19
Svi	6281	408	865	1037	1177
M	3126	195	446	540	611
Ž	3155	213	419	497	566

Prema podatcima Popisa stanovništva iz 2011. godine **Općina Omišalj** imala je 2983 stanovnika, a Popisa iz **2021. godine 2992 stanovnika**.

Grad Krk bilježi najveći porast broja stanovnika na otoku i prirodnji prirast stanovništva. Broj novorođene djece u zadnjih se deset godina povećao za deset posto, a godišnje se rađa približno 70 djece. Roditelji novorođene djece od Grada Krka dobivaju za prvo dijete naknadu od 3000 kuna, za drugo dijete 4500 kuna, a za treće 6000 kuna.

Broj stanovnika raste i zbog doseljavanja ljudi iz drugih dijelova Hrvatske, a najčešće zbog poslovnih prilika i mogućnosti zapošljavanja. Također, ima i dosta onih koji dolaze provesti treću životnu dob na otoku ugodnom za život.

U Gradu Krku **62 % radno sposobnih osoba je zaposleno**, 5,4 % nezaposleno i 33 % njih je ekonomski neaktivno. Od ekonomski neaktivnih osoba 12 % čine umirovljenici, 6 % bavi se obavezama u kućanstvu, 10,4 % njih su učenici ili studenti, a 4,6 % su ostale neaktivne osobe. Prema podatcima iz Izvješća o stanju u prostoru Grada Krka (2015.) **17,8 % stanovnika je visokoobrazovano**, **58,8 % ima srednjoškolsko obrazovanje**, 18,6 % ima završenu osnovnu školu, 3,4 % njih završilo je 4 – 7 razreda osnovne škole, 0,2 % njih završilo je 1 – 3 razreda osnovne škole i 0,5 % osoba starijih od 15 godina nema završenu školu.

Grad Krk ima **razvijenu mrežu obrazovnih usluga** od predškolskog do srednjoškolskog obrazovanja, a svojom **socijalnom politikom i programima omogućava dostupnost ovih usluga djeci i mladima iz obitelji lošijeg materijalnog statusa**.

Dječji vrtić „Katarina Frankopan“ predškolska je ustanova čiji je osnivač Grad Krk, obuhvaća matični vrtić u Krku i osam područnih vrtića: u Omišlju, Njivicama, Malinskoj, Vrhu, Polju, Vrbniku i Baški. Vrtić ima ukupno 37 odgojno-obrazovnih skupina i 245 upisane djece. Grad razmišlja o proširenju vrtičkih kapaciteta i u planu im je izgradnja jednog manjeg vrtića u Krku i vrtića u mjestu Vrh gdje bi djecu iz manjih okolnih naselja zadržali u blizini domova da ne moraju putovati u Krk. Vrtić se finančira u iznosu od 75 % iz proračuna Grada Krka i 25 % iznosa roditeljskih uplata.

Pravo na potpuno financiranje cjelodnevnog boravka u jaslicama i dječjem vrtiću mogu ostvariti i djeca iz obitelji u kojima je jedan ili oboje roditelja nezaposleno. Posebice ako zbog posebnih prilika u obitelji, bolesti roditelja ili loše socijalno-materijalne situacije usluga boravka u predškolskoj ustanovi doprinosi dobrobiti djeteta.

Osnovna škola „Fran Krsto Frankopan“ u Krku jedna je od najvećih osnovnih škola na području Primorsko-goranske županije. Do 2015. godine djelovala je kao jedinstvena osnovnoškolska ustanova za čitav otok Krk. Nakon provedene reorganizacije mreže osnovnoškolskih ustanova na otoku osnovane su dvije nove škole: Osnovna škola Omišalj s područnom školom Dobrinj i Osnovna škola Malinska-Dubašnica. Danas u sastavu Osnovne škole „Fran Krsto Frankopan“ Krk djeluju osmorazredne područne škole Baška, Punat, Vrbnik i Vrh. Uprava škole smještena je u matičnoj školi u samom gradu. Škola broji ukupno oko 800 učenika, a organizira i produženi boravak u koji je uključeno 120 djece. Osnovnu školu u Omišlju pohađaju 334 učenika, 204 u Omišlju i 130 u Dobrinju.

Osnivanjem većeg broja osnovnih škola na otoku povećan je pedagoški standard, učinkovitija je organizacija nastave i rada, a stručne službe i stručni djelatnici (logoped, psiholog, pedagog, pomagači u nastavi) dostupniji su djeci i roditeljima.

Školska prehrana (marenda) financira se iz gradskih sredstava za djecu iz obitelji korisnika prava na zajamčenu minimalnu naknadu (socijalnu pomoć), obitelji slabijeg materijalnog statusa ili obitelji s troje i više djece.

Srednjoškolci svoje obrazovanje mogu nastaviti na otoku Krku. U gradu se nalazi Srednja škola „Hrvatski kralj Zvonimir“ koja nastavlja tradiciju srednjoškolskog obrazovanja na otoku od 1921. godine kada je otvorena Mala realna gimnazija. Srednja škola objedinjuje: opću gimnaziju, hotelijersko-turističku školu, ekonomsku školu, trogodišnju ugostiteljsku školu i strojarska zanimanja.

Učenici srednjih škola koji su iz obitelji lošijeg materijalnog statusa mogu ostvariti pravo na besplatan javni prijevoz, pravo na mjesecnu novčanu pomoć za redovno školovanje i sufinanciranje školskog pribora.

Grad Krk donio je odluku o besplatnim udžbenicima za svu djecu kada to država još nije osiguravala. **Grad stipendira učenike i studente** (2019. godine njih 75). Stipendije iznose 500 kuna za učenike, 700 kuna za studente i 1000 kuna za polaznike poslijediplomskih studija.

Grad Krk za predškolsko, osnovno, srednjoškolsko i visoko obrazovanje godišnje izdvaja 23 445 000,00 kn, odnosno 27 % proračunskih sredstava⁷.

⁷ Proračun Grada Krka za 2020. godinu. https://www.grad-krk.hr/sites/default/files/files/proracun_2020_novi.pdf.

U posljednje dvije godine Krk je u zgradi gradske uprave dobio i kino sa 111 mesta u kojem se projekcije odvijaju dvaput tjedno, četvrtkom i subotom, kada je na programu film za djecu.

Dostupnost obrazovnih usluga te ulaganje u djecu i mlade kroz potpore sufinanciranja i stipendiranja olakšava obiteljima ostvariti uvjete za stjecanje obrazovanja i kvalifikacija, posebice onima lošijeg materijalnog statusa. Ulaganjem u djecu i mlade povećavaju se kapaciteti za razvoj ljudskog kapitala i ostanak mlađeg stanovništva na otoku što je preduvjet društvenog i ekonomskog razvoja grada i zajednice.

Specifičnost ovih lokalnih zajednica ulaganje je u izvannastavne aktivnosti za djecu i mlade pa su mnogi sportski i umjetnički klubovi besplatni za djecu. Lokalne samouprave financijski podupiru rad mnogih klubova i udruga civilnog društva kroz koje građani ostvaruju dio svojih potreba (udruge osoba s invaliditetom, klubovi umirovljenika, sportski klubovi, organizacije nacionalnih manjina...).

U tijelima lokalne samouprave nije osnovano Vijeće za djecu, ali Grad Krk ima Savjet mlađih Grada Krka koji je konstituiran 22. prosinca 2017. godine.

S ciljem promišljanja o razvoju zajednice i potpori mladim obiteljima, Grad Krk aktivno je pristupio izgradnji POS-ovih zgrada. Dosad je izgrađeno 46 POS-ovih stanova u koje su u najvećem broju usele mlade obitelji koje su doselile na Krk zbog posla, ali i domaći mlađi ljudi koji su stanovali s roditeljima u obiteljskim kućama. Zbog velikog interesa i dobre prakse ulaganja u poticajnu stanogradnju, u planu je izgradnja novih zgrada i stanova.

Brigu o ranjivim skupinama stanovništva Grad Krk iskazuje nizom programa i potpora za one potrebite koji su sadržani u Socijalnom programu Grada Krka.⁸ Proračunom Grada Krka za 2020. godinu predviđeno je 1 792 000,00 kn za socijalnu zaštitu⁹, odnosno **2 % proračunskih sredstava**.

Uvjeti za ostvarivanje prava iz socijalne skrbi koje osigurava Grad Krk su: socijalni ili uvjet prihoda. Socijalni uvjet korisnik ispunjava ako je rješenjem CZSS-a ostvario pravo na zajamčenu minimalnu naknadu, doplatak za pomoć i njegu ili osobnu invalidinu. Uvjet prihoda ispunjava korisnik s prihodom do 2100 kuna u jednočlanom kućanstvu, do 3000 kuna u dvočlanom kućanstvu, do 4000 kuna u tročlanom kućanstvu, do 5100 kuna u četveročlanom kućanstvu, a ako kućanstvo ima više članova cenzus prihoda povećava se za svakog člana za 700 kn.

Osoba (korisnik), u pravilu može istodobno ostvariti samo jedno pravo, tj. oblik pomoći, a iznimno može istodobno ostvariti i više pojedinačnih prava, odnosno oblika pomoći, ali obvezno uz Odluku Socijalnog vijeća Grada Krka. U tom slučaju, Odsjek za društvene djelatnosti Grada Krka i Socijalno vijeće uzimaju u obzir stambeni i zdravstveni status, dob članova kućanstva, broj male i školske djece, je li netko podstanar s najamninom, broj nezaposlenih članova kućanstva.

⁸ <https://www.grad-krk.hr/jedinstveni-upravni-odjel/odsjek-za-drustvene-djelatnosti/socijalna-skrb>.

⁹ Proračun Grada Krka za 2020. godinu. https://www.grad-krk.hr/sites/default/files/files/proracun_2020_novi.pdf.

Obitelji s malom djecom te učenici osnovnih i srednjih škola iz obitelji lošijeg materijalnog statusa ostvaruju više oblika pomoći. To se posebno odnosi na **pomoći koje su usmjerene podršci u obrazovanju** – financiranje vrtića, školske prehrane, javnog prijevoza za učenike, udžbenike i školski pribor te mjesecne naknade za redovito školovanje.

Općina Omišalj godišnje izdvaja 1 504 800,00 kn za **naknade građanima i kućanstvima**. Ova izdvajanja uključuju bonove, socijalne naknade, naknade za bebe, troškove prijevoza studenata, studentske stipendije, a čine **3,81 % udjela ukupnog proračuna Općine¹⁰**.

Prednosti Grada Krka i Općine Omišalj, kao ekonomski i socijalno razvijenih zajednica, očituju se u ostvarenim inicijativama povezanima s održivim razvojem i zaštitom okoliša, energetikom, poljoprivredom, turizmom i poduzetništvom o čemu ovisi (samo)održivost ovog područja, što je i temelj sigurnog života i budućnosti stanovništva. **To su zajednice koje znatan dio svojih prihoda ulaže u financiranje i sufinanciranje djelatnosti i socijalnih usluga koje su vitalno važne za stanovništvo, a posebno ono siromašnije.** U to ulazi financiranje vrtića, javne vatrogasne postrojbe, izborne nastave, pomagača u nastavi, produženog boravka, psihologa i logopeda. Lokalna zajednica izdvaja za pomoći u obliku naknada građanima i kućanstvima što uključuje bonove za kupnju živežnih namirnica, socijalnu skrb, naknade za novorođenčad, troškove prijevoza studenata i studentske stipendije te financiranje Crvenog križa, Caritasa i ostalih udruga.

4.2.2. Opis okruženja i ustanova u kojima je provedeno istraživanje

Istraživanje s djecom koja žive u siromaštvu, roditeljima koji su korisnici zajamčene minimalne naknade te stručnim djelatnicima i nastavnicima škola **provedeno je u prostorijama osnovnih škola**. Intervjui su provedeni u osiguranom prostoru u kojem se nesmetano moglo razgovarati, poštujući sve prostorne prepostavke koje su potrebne za provođenje istraživačkog intervjeta. Svi sudionici dali su svoj pristanak za sudjelovanje u istraživanju. Razgovori s roditeljima koji su korisnici ZMN-a proveli su se u prostorima škole zbog lakše organizacije dolaska sudionika s obzirom na to da su škole bliže mjestu njihova stanovanja, samim time lakše dostupne.

Obje škole na otoku Krku koje su sudjelovale u istraživanju nalaze se u blizini centra, imaju veliko dvorište u koje su smješteni vrtovi s mediteranskim raslinjem. **Škola u Omišlju** nešto je starija, manje prostrana, no svjetla i lijepo unutrašnjosti s puno dječjih radova koji doprinose ugodnoj školskoj atmosferi. **Škola u Gradu Krku** nova je, rezultat ambicioznog arhitektonskog projekta koji je smjestio školu unutar gradskih zidina i uklopio u postojeći okoliš. Škola je iznimno dobro opremljena, funkcionalna, moderna i ugodna.

Istraživanje sa stručnim djelatnicama CZSS-a provedeno je u **prostorijama CZSS-a Krk**. Centar za socijalnu skrb nalazi se u novom, modernom i funkcionalnom prostoru, zgradi izvan samog centra grada Krka. Druge upravne zgrade smještene su ili u samom centru grada ili u neposrednoj blizini centra pa je u tom smislu prostor novog CZSS-a dislociran. Prostor je velik, kvalitetno opremljen, prilagođen osobama s invaliditetom i s dvoranama u kojima se mogu odvijati određene skupne

¹⁰ Proračun u malom za 2018. godinu – Općina Omišalj. <https://omisalj.hr/clients/1/documents/5dms3pnl9onfm3v.pdf>.

aktivnosti i programi. Svaki stručni djelatnik u centru ima svoj prostor za rad pa se nesmetano moglo organizirati provođenje intervjuja.

Tijekom istraživanja u lokalnoj zajednici Grada Krka i Općini Omišalj provedeno je **17 intervjeta**, od toga:

- sedmero djece osnovnoškolske dobi korisnika ZMN-a i slabijeg materijalnog statusa
- dvoje roditelja korisnika ZMN-a
- petero stručnih suradnika i nastavnika OŠ-a
- troje stručnih djelatnika CZSS-a.

Centar za socijalnu skrb Krk ustanova je socijalne skrbi s javnim ovlastima **nadležna za 19 374 stanovnika¹¹** koji žive na području Grada Krka i Općinama Baška, Dobrinj, Malinska, Omišalj, Punat i Vrbnik s pripadajućim naseljima. Sjedište Centra za socijalnu skrb Krk nalazi se u gradu Krku u novouređenoj zgradi koja standardima odgovara potrebama korisnika i organizaciji rada.

U Centru je zaposleno ukupno 10 djelatnika, od toga sedam stručnih i tri administrativna djelatnika. Rad u Centru organiziran je u tri stručne cjeline: (1) *Stručna cjelina za zaštitu djece, mladih i obitelji* u kojem poslove obavlja tim koji čine socijalni radnik, psiholog i pravnik; (2) *Stručna cjelina za odrasle osobe* u kojem poslove obavlja tim koji čine socijalni radnik i pravnik te (3) *Stručna cjelina za novčana davanja* u kojem poslove obavlja tim koji čine socijalni radnik i pravnik.

Centar ima Stručno vijeće koje čine svi stručni radnici, a koje raspravlja o stručnim pitanjima o ostvarivanju prava i o stručnim pitanjima koja se odnose na djelatnost Centra. Centar obavlja **djelatnost socijalne skrbi kojoj je cilj pružanje pomoći socijalno ugroženim osobama**, kao i osobama u nepovoljnim osobnim i obiteljskim okolnostima. Pomoći uključuje prevenciju, promicanje promjena, pomoći u zadovoljavanju osnovnih životnih potreba, podršku pojedincima, obiteljima i zajednicama u svrhu unapređenja kvalitete života i osnaživanja korisnika u samostalnom zadovoljavanju životnih potreba i njihova aktivnog uključivanja u društvo.

U trenutku provedbe istraživanja CZSS Krk imao je 31 korisnika koji je ostvarivao pravo na zajamčenu minimalnu naknadu (ZMN). To je osnovna socijalna (novčana) pomoći koju ostvaruju samci ili kućanstva koji nemaju nikakav prihod, odnosno koji žive u uvjetima siromaštva. Od 31 korisnika ZMN-a 20 je samačkih kućanstava i 11 obitelji. Sedam kućanstava, odnosno obitelji s maloljetnom djecom koristi se pravom na ZMN u Centru Krk¹². Tijekom ljetnih mjeseci, odnosno sezonskog rada od 4. do 9. mjeseca i turističke sezone, broj ZMN-a smanjuje se u Centru s obzirom na to da se dio korisnika zapošljava.

Centar je tijekom 2019. godine odobrio pravo na 49 jednokratnih novčanih pomoći (JNP) koje korisnik može ostvariti za ispunjenje specifičnih potreba. Novčane pomoći uglavnom se koriste za podmirenje troškova lijekova, specifičnih potreba djece, pogrebnih troškova i sl. Broj novčanih pomoći u Centru relativno je mali zbog toga što jedinice lokalne samouprave prema gradskom i općinskim

¹¹ Broj stanovnika prema Popisu stanovništva 2011. godine.

¹² Zbog malog broja djece osnovnoškolske dobi korisnika ZMN-a i specifičnih čimbenika lokalne zajednice koja je izabrana kao lokalitet s niskom stopom rizika od siromaštva, u uzorak sudionika djece uključena su i djeca iz obitelji nižeg materijalnog statusa, povremenih korisnika novčanih pomoći u lokalnoj zajednici.

programima socijalne pomoći izdvajaju i pokrivaju troškove novčanih pomoći potrebitim samcima ili obiteljima.

CZSS Krk, osim javnih oblasti, obavlja i druge stručne poslove koji se odnose na poticanje, organiziranje i **provodenje aktivnosti s ciljem sprečavanja i suzbijanja socijalnih problema**; suzbijanje ovisnosti o alkoholu i drugim sredstvima ovisnosti; procjenu, planiranje, organiziranje i pružanje socijalnih usluga u zajednici; sudjelovanje u donošenju socijalnog plana za područja jedinica područne (regionalne) samouprave; razvijanju dobrosusjedske pomoći i dobrovoljnog rada; predlaže mjere unapređenja socijalne politike te organizira i provodi edukacije i supervizije udomitelja i stručnih djelatnika.

CZSS ima važnu i istaknuta stručna ulogu unutar lokalnih zajednica na otoku Krku gdje aktivno sudjeluje u predlaganju, osmišljavanju i realiziranju socijalnih programa i pomoći. **Predstavlja stručan autoritet u području organiziranja socijalne djelatnosti i socijalne skrbi na otoku Krku**. Rukovoditelj centra uključen je u tzv. Koordinacije načelnika (načelnici šest općina i grada) gdje upozorava na potrebe djece i obitelji te predlaže rješenja za ispunjenje potreba ranjivih skupina. Suradnja je na visokoj razini, uzimaju se u obzir stav i procjena struke i profesionalnog autoriteta te lokalne zajednice finansijski podržavaju ostvarenje predloženih prijedloga.

Socijalna radnica CZSS-a je 2004. godine bila pokretačica i osnivačica specifičnog programa „**Romi u zajednici” kojemu je cilj bio znatnije pomoći i osnažiti romsku zajednicu u Općini Omišalj**“. Danas romska zajednica, a posebno djeca romske nacionalne manjine, putem programa „Romi u zajednici“ imaju priliku okupljati se u prostorima Društvenog doma u Omišlju, njegovati kulturne vrijednosti romske zajednice, uključivati se u razne kreativne i socijalizacijske projekte kojima se podržava socijalno uključivanje i osnaživanje zajednice. Cjelokupni program poseban je zbog **podrške lokalne samouprave Općine Omišalj** putem **financiranja pune plaće pomagačice u nastavi za djecu romske nacionalne manjine i programa „Romi u zajednici”**.

Prema informacijama kojima raspolažemo te statističkim analizama i evidenciji CZSS-a, program je doprinio smanjenju broja djece romske nacionalne manjine s problemima u ponašanju.

CZSS Krk surađuje sa svim relevantnim organizacijama civilnog društva, vjerskim i humanitarnim organizacijama, poput Crvenog križa, Caritasa i drugih, kako bi konkretnu pomoći sinergijski usmjerili najpotrebitijim građanima na otoku, a koji su često korisnici sustava socijalne skrbi. Sudjeluju u organizaciji i koordinaciji usluga u zajednici, kao što je pomoći u kući, pomoći gerontodomačica i dostava hrane osobama starije životne dobi. Doprinos CZSS-a vidljiv je u lokalnoj zajednici i kroz status stručnog autoriteta u identificiranju obitelji s maloljetnom djecom koji su u posebno ranjivim situacijama, a kojima građani žele pomoći svojim donacijama. U slučajevima organiziranja humanitarnih akcija ili individualnih donacija, organizatori ili pojedinci uglavnom se obraćaju Centru kako bi u suradnji s njima pronašli one korisnike kojima je pomoći najpotrebnija.

Na otoku Krku s puno se pažnje organizira pomoći djeci s teškoćama u razvoju, korisnicima prava i usluga iz sustava socijalne skrbi. Kako bi se olakšalo djeci s teškoćama u razvoju i njihovim roditeljima da svakodnevno ne trebaju putovati do specijaliziranih odgojnih i socijalnih usluga, **na otoku Krku otvorena je podružnica Centra za odgoj i obrazovanje Rijeka**. Podružnica je smještena **u prostoru osnovne škole u Dobrinju** gdje je smještena vrtićka i razredna odgojna skupina. U tom smislu podignuta je razina kvalitete usluga za djecu s teškoćama u razvoju. Prema iskazima stručnih

djelatnika CZSS-a, Krku još **nedostaje usluga rane intervencije i centar za pružanje usluga u zajednici** koji bi se bavio ranom dijagnostikom i podrškom najmlađoj djeci s teškoćama u razvoju.

Problem CZSS-a Krk nedostatak je stručnih djelatnika zbog čega se ne mogu razvijati i unapređivati programi pomoći i djelatnost socijalne skrbi na otoku. Postoje potrebe i mogućnosti stručnog rada na području unapređenja dobrobiti i kvalitete života djece i mladih koji žive u riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti, no nedostaje stručnjaka koji bi mogli provoditi programe u Centru ili lokalnoj zajednici.

Prema mišljenju djelatnika CZSS-a „Krk je bogata sredina, ali je siromašna ljudskim kapitalom što one-mogućava razvoj različitih djelatnosti, pa tako i socijalne“. Potencijalni kadrovi, tj. mladi stručnjaci koji bi željeli osnovati život na otoku Krku susreću se s problemima organizacije i rješavanja stambenog pitanja. Turističke sredine specifične su po svojoj usmjerenosti na iznajmljivanje stanova i apartmana u turističke svrhe, pa od svibnja uvijek rastu najamnine stanova i nema raspoloživog stambenog prostora za klasičan najam. U tom smislu politike razvoja lokalnih zajednica trebaju uključivati ulaganje u stručne kadrove i ljudske resurse kroz rješavanje stambenog pitanja za potencijalne zaposlenike. Stručnim kapacitiranjem CZSS-a otvorio bi se i prostor za razvoj novih socijalnih i edukacijskih programa, prevenciju i unapređenje kvalitete života djece i mladih te bi se mogli još bolje iskoristiti svi resursi i potencijali koje ima ova ustanova na otoku Krku (opremljen i funkcionalan prostor, stručni autoritet u zajednici, sredstva lokalne samouprave za socijalne programe).

OŠ „Fran Krsto Frankopan“ Krk matična je škola u gradu Krku u čijem se sastavu nalaze još **četiri područne, osmorazredne škole Malinska, Baška, Punat i Vrbnik**. Jedna je od najvećih osnovnih škola u Primorsko-goranskoj županiji s oko **800 učenika**.

Matična škola sa sportskom dvoranom u Gradu Krku dovršena je 2014. godine i primjer je osmišljenog arhitektonskog projekta koji je osnovnu školu smjestio na rub stare gradske jezgre i uklopio u postojeće gradske zidine. Projekt izgradnje škole dobio je nagradu za poseban doprinos razvoju arhitekture.

Škola je moderna, funkcionalna i dobro opremljena, posebno učionice za razrednu i predmetnu nastavu s pripadajućim kabinetima. Dvorana za TZK u funkciji je od 2013. godine. Tijekom školske 2015./2016. godine uređena je i specijalizirana učionica za Područni odjel Glazbene škole Ivana Matetića Ronjgova Rijeka. Škola ima **mediteranski vrt i trg za okupljanje učenika i građana**. Škola je u svojoj cjelini s dvoranom i školskim igraлишtem uklopljena u gradski prostor i primjer u potpunosti zaokruženog projekta „Škola u gradu, grad u školi“.

Škola raspolaze s **osam učionica za razrednu nastavu s pripadajućim kabinetom te 11 specijaliziranih učionica i šest kabineta, školskom knjižnicom, kuhinjom i blagovaonicom**. Za 80 učenika nižih razreda u posebnoj učionici, te u učionicama nižih razreda organiziran je produženi boravak koji financiraju Grad Krk i roditelji polaznika u omjeru 50 % : 50 %. Osim u dvorani za tjelesnu i zdravstvenu kulturu nastava se održava i na vanjskom igraлиštu. **Sve su učionice klimatizirane**. Škola je prilagođena učenicima s tjelesnim invaliditetom i težom pokretljivosti, veza između prizemlja i kata osigurana je **blagom rampom** koja svojim tokom povezuje etaže i međupodeste škole.

Posebnost ove škole ogleda se u rješenju oblikovanja vrta u kojem se nalazi autohtono mediteransko bilje i raslinje te prostor za odmor učenika. **Učenici škole sudjeluju u brizi za vrt** te svake godine

proizvedu određenu količinu maslinova ulja koje upotrebljavaju u školskoj kuhinji i u prezentacijske svrhe. Škola od 2016. godine sudjeluje u ekoprojektu „Maslina“.

Osnovna škola „Fran Krsto Frankopan“ Krk ima 17 razrednih odjeljenja za koje je **nastava organizirana u jednoj smjeni**. Škola organizira produženi boravak za učenike nižih razreda. Nadprosječni standard škole ogleda se i u broju i sastavu stručnog tima koji se sastoji od osam stručnih suradnika (pedagog, psiholog, logoped, knjižničar).

Prijevoz učenika organiziran je za sve učenike nižih razreda iznad 3 km udaljenosti te one u višim razredima iznad 5 km udaljenosti što je zakonom regulirano. **Prijevoz učenika financiran je sredstvima Ministarstva znanosti i obrazovanja i Županije**. To je posebno važno jer je raspršenost naselja na otoku vrlo velika.

Vrlo je dobra suradnja škole s lokalnim samoupravama. Osim uobičajene materijalne pomoći, jedinice lokalne samouprave sufinanciraju programe iznad standarda: produženi boravak, stručne suradnike, školski obrok/marendu za učenike slabijeg imovinskog statusa. **Ova je škola specifična i po organiziranju čuvanja djece do polaska autobusa iz škole, a što se financira iz sredstava Primorsko-goranske županije**.

Mišljenje stručnih suradnika je da **Vijeće učenika nije posebno aktivno u ovoj školi**. Djeca se okupljaju oko dva dugogodišnja projekta koji se provode u školi, Male staroslavenske akademije „Dr. Antun Mahnić“ i Božićno-novogodišnjeg koncerta. Projekt Male staroslavenske akademije usmjeren je očuvanju zavičajne povijesti i glagolice te okuplja darovitu djecu. **Projekt Božićno-novogodišnji koncert svake godine okuplja 400 do 450 djece** koji nastupaju i predstavljaju svoje glazbeno-umjetničke točke. Organizira se u skladu s multikulturalnosti zajednice. Predstavlja veliki i renomirani društveni događaj na otoku Krku na koji dolaze uzvanici, načelnici lokalnih samouprava, predstavnici ustanova i organizacija, crkvenih zajednica i drugi, te okuplja veliku publiku (do 1200 posjetitelja). **Koncert je i humanitarnog karaktera** jer se donacijama i prihodom od ulaznica prikupljaju sredstva za potrebitog člana ili obitelj iz zajednice. Svake godine prikupi se i više od 50 000 kn što znatno pomaže onima koji su u potrebi i kojima je donacija namijenjena.

Osnovna škola Omišalj sastoji se od **matične škole** u Omišlju i **područne škole u Dobrinju**. Obje su škole osmorazredne i ukupno broje **334 učenika**. Matična škola u Omišlju broji 204 učenika. Unazad pet godina primjećuje se znatnije povećanje broja učenika na ovom području zbog doseljavanja novog stanovništva i rođenja većeg broja djece. Prije pet godina broj učenika u školi bio je 247, a danas 334.

Škola je smještena u zgradi izgrađenoj 1987. godine, raspolaže s **12 učionica, jednim kabinetom**, četiri uredska prostora, zbornicom, **knjižnicom, dvoranom za TZK i vanjskim sportskim terenom, informatičkom učionicom, kuhinjom i blagovaonicom**. U cijelini je škola vrlo dobro opremljena nastavnim sredstvima i pomagalima.

Posebnost ove škole ogleda se i u **velikoj kvadraturi okoliša**. Specifična je po uređenom **mediterranskom školskom vrtu**. Uređenje školskog vrtta potpomognuto je sredstvima lokalne zajednice. Učenici zajedno s nastavnicima sudjeluju u brizi za vrt i biljke. **U vrtu se sadи povrće koje postaje namirница za kuhanje u školskoj kuhinji**. U vrtu se nalazi i voćnjak te **25 stabala maslina** od

kojih se dobiva **domaće, školsko maslinovo ulje**. Svaka biljka u školskom vrtu ima vlastiti sustav navodnjavanja, a projekt je plod suradnje između škole i komunalnog društva u Omišlu.

U školi radi **27 nastavnika u razrednoj i predmetnoj nastavi**, a organiziran je i **produženi boravak** za djecu mlađeg uzrasta u kojem rade dvije nastavnice. Škola ima **pet zaposlenih pomoćnika u nastavi**, a aktivan pristup inkluzivne politike potvrđuju i primjerom dobre prakse kroz zapošljavanje osobe s invaliditetom kao pomoćnika u nastavi i posebne **pomoćnice za dodatnu podršku djeci romske nacionalne manjine**.

Škola ima dobro kapacitiran stručni tim, i brojem i stručnošću. Škola ima zaposlena četiri stručna suradnika: pedagoga, psihologa, logopeda i knjižničara.

Važnost ulaganja u dobrobit djece u osnovnoškolskom okruženju prepoznala je lokalna zajednica koja u ovoj školi financira logopeda sa 100 % iznosa i psihologa s 50 % iznosa. Također, **sredstvima lokalne zajednice u potpunosti se financira pomoćnica u nastavi za djecu romske nacionalne manjine**. Stručni suradnici i nastavnici u školi ističu stalnu i uspješnu međusobnu suradnju. Posebno su isticali prihvatanje i ostvarenje prijedloga stručnih suradnika i zajedništvo u provedbi.

Izvođenje nastave organizirano je u jednoj smjeni. Djeca u školi imaju organiziranu prehranu, topli obrok koji se kuha i s namirnicama iz školskog vrta. **Učenici slabijeg materijalnog statusa i oni iz obitelji s troje i više djece imaju pravo na besplatan školski obrok/marendu** koju finančira lokalna zajednica. U školi se 36 učenika koristi ovom subvencijom. Također se financira i prijevoz učenika za sve one koji stanuju 3 i više km dalje od škole u skladu sa zakonskim propisima o otocima i osnovnoškolskom obrazovanju.

Ova škola vrlo dobro surađuje s lokalnim samoupravama koje, osim uobičajene materijalne pomoći jedinica lokalne samouprave, **sufinanciraju izbornu nastavu stranog jezika i informatike u školi, produženi boravak učenika** u MŠ Omišalj i PŠ Dobrinj i ranije navedeno, stručnjaka logopeda, psihologa i pomagače u nastavi.

Škola njeguje visoke standarde multikulturalnosti kroz organiziranu **vjeronaučnu nastavu za djecu muslimanske i katoličke vjeroispovijesti**. Učenici muslimanskog vjeronauka postižu važne rezultate na vjeronaučnim natjecanjima, a najbolji im je uspjeh treće mjesto na državnoj razini. **Uzimajući u obzir različitosti**, pristupa se i **pripremi školskog obroka/marendu**, koja je **prilagođena vjerskim običajima i zdravstvenim potrebama učenika**. Škola se ponosi multikulturalnošću, stručnjaci iz škole ističu „gledamo da se njegujemo i međusobno uvažavamo“.

S posebnom se pažnjom pristupa djeci **pripadnicima romske nacionalne manjine** koja stanuju u romskom naselju Homutno ili na širem području Općine Omišalj i učenici su ove osnovne škole. Škola i lokalna zajednica prepoznali su ranjivost ove skupine djece i **organizirali su podršku u obrazovanju i socijalnom uključivanju kroz stalno zaposlenu pomagačicu u nastavi**. Škola, pomagačica u nastavi i relevantne službe u zajednici, poput Centra za socijalnu skrb Krk, školske medicine i organizacije civilnog društva, sinergijski djeluju kako bi odgovorili na potrebe ovih učenika i osigurali jednakе mogućnosti u obrazovanju i uključivanju u društvo. Škola ističe i rezultate ovakvog pristupa koji se očituje u tome što djeca romske nacionalne manjine upisuju osnovnu školu na vrijeme i završavaju osmogodišnje obrazovanje u roku.

OŠ Omišalj ima status Ekoškole sa zlatnim statusom i u očekivanju su dijamantnog statusa. Kao Ekoškola sudjeluju u projektu Udruge Lijepa Naša, nacionalnog koordinatora programa međunarodne Ekoškole u Republici Hrvatskoj.

Na razini škole provodi se veći **projekt „Školski anđeli“** koji se sastoji od nekoliko projektnih aktivnosti. Unutar projekta učenici i njihova voditeljica izradili su **taktilnu slikovnicu (knjigu)** koja je nagrađena, a **koristi se u nastavi za djecu s teškoćama u razvoju u Centru za odgoj i obrazovanje Rijeka**. Projekt sadržava i aktivnost u kojoj jedno **dijete pomaže drugom djetetu u savladavanju školskog gradiva i drugim izazovima**. Također, unutar projekta **učenici** jednom godišnje odlaze u Rijeku i **zajedno s beskućnicima sudjeluju u prodaji njihova časopisa „Ulične svjetiljke“**. Redovito u vrijeme blagdana i novogodišnjih praznika organiziraju humanitarne akcije prikupljanja potrepština za potrebite građane Općine Omišalj.

Vijeće učenika škole vrlo je aktivno. Vijeće predlaže i pokreće promjene koje su važne učenicima. Posljednji zahtjev i prijedlog Vijeća učenika odnosio se na proširenje školske garderobe što je prihvaćeno i ostvareno.

U školi se posebno vodi računa o sustavnom obrazovanju nastavnika i stručnih suradnika kako bi stalno unapređivali svoje kompetencije za rad s djecom i pronalazili nove i kreativne načine osmišljavanja nastavnih i drugih sadržaja u školi.

Od 2019. godine djeca s teškoćama u razvoju, a koja žive na otoku Krku, ne moraju putovati do Centra za odgoj i obrazovanje djece s teškoćama u razvoju u Rijeci. U područnoj školi Dobrinj otvoreno je jedno razredno odjeljenje tog Centra. Prednost je ovakve organizacije osiguravanje integracije djece s teškoćama unutar prostora redovne osnovne škole i korištenje resursa OŠ Omišalj.

4.2.3. Opis i doživljaj ranjivosti

OPIS I DOŽIVLJAJ RANJIVOSTI IZ PERSPEKTIVE DJECE

Djeca koja imaju iskustvo s nekim od oblika siromaštva ili života u skromnijim ekonomskim prilikama navode određene elemente svoje ranjivosti pri čemu ih pripisuju individualnim, a samo djelomično kolektivnim obilježjima.

Djeca romske nacionalne manjine koja žive u uvjetima siromaštva opisuju ono što ih čini drukčjima, no ne nužno i ranjivima u odnosu na obilježja siromaštva kao fenomena ili pripadnosti etničkoj manjini. U tom smislu djeca romske nacionalne manjine naznačuju da se **osjećaju drukčijima od drugih jer imaju poteškoća u savladavanju školskog gradiva i „jer im u školi pomaže učiteljica“**, odnosno pomagačica u nastavi. Opažaju da se u školi razlikuju od vršnjaka koji imaju bolje ocjene od njih i sposobnost usvajanja gradiva. Iskazuju probleme u učenju, a navode i problem nepismenosti roditelja, koji im ne mogu pomagati sa školskim zadatcima. Poteškoće opisuju „nisam razumjela o čemu se radi u školi, nitko me nije maltretirao, ali nisam shvaćala“. Iskazuju važnost podrške drugih u učenju, primjerice braće i sestara koji se bolje snalaze sa školskim gradivom ili pomagačice u nastavi.

Opisuju ranjivost koju povezuju s pripadanjem romskoj nacionalnoj manjini zbog koje ih vršnjaci teže prihvaćaju. Riječ je o iskustvu ignoriranja, **djeca se ne žele s njima družiti jer „kao smrde“, „nisu pametni“**, i vršnjačkog nasilja koje se očituje u tome „da su mi bacali torbu, jaknu“. U školi su ih **zvali „Cigani“**, a djeci je važno da ih se imenuje kao Rome. Opisuju svoje osjećaje i motivaciju da unatoč svemu „idu dalje“ i grade svoj život. „Ako me ne žele prihvati ovakvu kakva jesam, onda mi ne trebaju, družim se s kim želim. Imam jednu najbolju prijateljicu i učiteljicu“ (op. a. romsku pomagačicu u nastavi).

Djeca s iskustvom siromaštva osjećaju se drukčije u odnosu na vršnjake zbog toga što **nemaju novu odjeću i obuću**. Roditelji nisu u mogućnosti osigurati nove stvari pa djeca kažu „moji mi kupe kada mogu, ali to je vrlo rijetko“. Opisuju da se razlikuju po tome što **ne posjeduju mobitel** iako bi im bio potreban, **ne mogu sudjelovati u aktivnostima kao i druga djeca**, primjerice izći van na sok ili sladoled s „frendovima“ jer nemaju novaca („Ja to ne mogu jer sam siromašna“). **Neposjedovanje materijalnih stvari i nemogućnost sudjelovanja u aktivnostima za djecu, djeca izravno povezuju s ranjivosti koja proizlazi iz siromaštva**. Djeca su istaknula da ponekad ne mogu sudjelovati ni u aktivnostima koje organizira škola jer roditelji nemaju novac za ulaznicu, primjerice odlazak u kazalište. Primjećuju razlike među djecom u odnosu na materijalni status i ukazuju na to da se „druže bogati s bogatima i siromašni sa siromašnima“. Govore o tome **da se djeca drukčije odnose prema onima koji nemaju novaca** te smatraju da to nije u redu, no da je to i obilježe društva u kojem živimo koje je okrenuto materijalnim vrijednostima („...ali to je tako u našem društvu, siromašne 'ko šljivi, a s bogatima se druže iz interesa“).

Djeca opisuju **obilježja ranjivosti obitelji nižeg materijalnog statusa**, iz kojih i sami dolaze. To su obitelji u kojima **roditelji ne primaju plaću za svoj rad**, koji **rade u sezoni** pa tijekom zimskih mjeseci nema prihoda u kućanstvu, obitelji u kojima **roditelji boluju od teških kroničnih bolesti**, koji su se **doselili na otok Krk** iz drugih krajeva i **rade kao radnici pa ostvaruju niži dohodak**, te oni koji su **podstanari**.

Neka su djeca na temu ranjivosti istaknula isključivo individualna obilježja, ismijavanje i zadirkivanje vršnjaka zbog debljine i izgleda. Također, neki su opisali da se ne osjećaju ranjivima ili drukčijima od ostalih. To su djeca koja imaju svoj krug prijatelja (koji uključuje i djecu koja žive u dobrostojećim obiteljima), posjećuju se, uključena su u sportske i umjetničke aktivnosti u klubovima u zajednici, u školi se osjećaju dobro, postižu dobar uspjeh i imaju planove za budućnost.

OPIS I DOŽIVLJAJ RANJIVOSTI IZ PERSPEKTIVE RODITELJA

U istraživanju su sudjelovale dvije majke koje žive u uvjetima siromaštva, odnosno lošijeg su materijalnog statusa, u bogatoj zajednici¹³.

Na pitanje o ranjivosti koja proizlazi iz života u siromaštву i potencijalnoj socijalnoj isključenosti, majka romske nacionalne manjine istaknula je osjećaj pripadnosti i uključenosti u zajednicu u kojoj živi. Istiće prednost života u lokalnoj zajednici, izvan romskog naselja. Svoju obitelj doživljava kao

¹³ Općenito je i mali broj potencijalnih roditelja koji su zadovoljili kriterije opisa sudionika istraživanja na Krku (korisnici ZMN-a i roditelji djece osnovnoškolske dobi) stoga i uzorak sudionika roditelja nije mogao biti veći. Neki roditelji koji su odgovarali obilježjima sudionika istraživanja nisu iskazali želju za osobnim sudjelovanjem, ali su dali suglasnost za uključivanje djece, uz njihov pristanak.

urednu, razvijenih higijenskih navika, usmjerenu na osiguravanje egzistencije radom na vrtu i uzgojem domaćih životinja. Smatra da su njezina djeca osnovnoškolske dobi dobro uključena u društvo i zajednicu vršnjaka. Ne iskazuje iskustvo socijalnog isključivanja. Kao **ranjivost djece romske nacionalne manjine ističe područje obrazovanja**, u kojem se djeca teže snalaze i ranije odustaju, te **problem ranog ulaska u brak**. Smatra da je obrazovanje važno za djecu, posebice djecu romske nacionalne manjine, te da djevojke ne bi trebale rano ulaziti u brak.

Druga majka ne ističe život u težim materijalnim prilikama kao točku ranjivosti u životu svoje djece. Pojmu ranjivosti pripisala je individualna obilježja djeteta zbog kojih je ono doživjelo ismijavanje vršnjaka i stigmatizaciju.

OPIS I DOŽIVLJAJ RANJIVOSTI IZ PERSPEKTIVE STRUČNJAKA

Sagledavajući ranjivost koja proizlazi iz siromaštva **stručni suradnici i nastavnici škole** navode kako vrlo neznatan broj djece na Krku živi u obiteljima niskoga ekonomskog statusa ili u uvjetima siromaštva. Prema njihovu iskustvu „gotovo 99 % djece živi u ekonomski dobrim uvjetima“.

Djecu romske nacionalne manjine ili djecu koja žive u romskom naselju prepoznaju kao djecu koja žive u siromaštву.

Obilježja ranjivosti djece romske nacionalne manjine pronalaze u sljedećim čimbenicima:

- **Stilu odgoja i životnim stavovima.** Djeca su zrelija u odnosu na svoje vršnjake, romska zajednica očekuje od svoje djece da ranije preuzmu uloge odraslih te su ona iskusila težinu života u neimaštini.
- **Obrazovanje nije općeprihvaćena vrijednost.** Mali broj romskih roditelja i djece vidi mogućnost izlaska iz siromaštva u obrazovanju. Neka djeca nisu naučila učiti, nemaju podršku roditelja za školovanje, roditeljima je važnije da se oni brinu oko mlađe djece, kuće i za kuću, obavljaju obiteljske poslove. **Postoji problem narušavanja prava na obrazovanje djece romske nacionalne manjine** jer roditelji deklaratorno zagovaraju pravo i važnost obrazovanja za djecu, no u praksi ne stvaraju prilike za obrazovanje već im je prioritet djecu uključiti u akcije sakupljanja željeza ili druge obiteljske poslove zbog kojih **djeca ne dolaze redovito u školu**.
- **Poteškoće u savladavanju gradiva.** U obrazovnom procesu, djeca romske nacionalne manjine, u odnosu na druge učenike, iskazuju veće i znatnije probleme u učenju i savladavanju školskog gradiva.
- **Neobrazovanost ili vrlo skromno obrazovno iskustvo roditelja** zbog čega djeci ne mogu biti podrška u učenju.
- **Nemogućnosti osiguravanja podrške u savladavanju gradiva kroz instrukcije** zbog siromaštva.
- **Manji broj djece upisuje srednju školu**, a oni koji i upišu, brzo odustaju jer **ne mogu savladati gradivo**. Djeca u srednjoj školi nemaju sustavnu podršku u učenju pa se teže snalaze. Brže odustaju od obrazovanja, ali zbog problema u učenju, a **ne zbog socijalnog isključivanja**.

Povezano s **ranjivosti koja proizlazi iz problema siromaštva** stručni suradnici kazuju da se u manjim sredinama, kao što je njihova, zna u kakvim uvjetima tko živi. Stručni suradnici i nastavnici škole naglasili su **otežavajuća obilježja manje lokalne zajednice u kojoj „svi sve prije ili kasnije saznaju“**. Opisuju težinu rada u takvoj maloj sredini te navode da treba znati balansirati između posla i života u zajednici te da posebno **treba znati čuvati dostojanstvo i biti diskretan u radu s djećom i roditeljima, a posebno onima iz ranjivih skupina**.

Ističu **obilježja ranjivosti djece i obitelji u siromaštvu** koje pronađe u sljedećim čimbenicima:

- **Rad roditelja na slabije plaćenim i manje kvalificiranim poslovima** (građevinari, prodavači, sezonski radnici, uslužni radnici).
- **Podstanarstvo** kao oblik nesigurnog stanovanja.
- **„Došljaci“**. Pod tim pojmom podrazumijevaju upravo ljudi koji su na Krk doselili (radne migracije) zbog boljih životnih prilika i zapošljavanja u građevinarstvu, turizmu, uslužnim djelatnostima i slično.
- **Samohrano roditeljstvo.**
- **Roditelji koji rade samo u sezoni.**
- **Niskokvalificirani poslovi** koji su slabo plaćeni.
- **Socijalno isključivanje ili djelomična uključenost djece u vršnjačke mreže**. Siromašna djeca ne mogu u potpunosti biti dio socijalnih mreža u skupinama vršnjaka jer se nemaju čime uklopiti, nemaju teme, sadržaje, ne dijele interes, odnosno ne idu na zajedničke aktivnosti („U razredu sjede na margini, nisu u grupama popularne djece. Ostala djeca vide tu različitost“). Djeca iz boljegojećih obitelji imaju prilike vježbati socijalne vještine i stjecati iskustva u raznim aktivnostima koje su siromašnjima teže dostupne ili nedostupne.
- **Sram zbog siromaštva** koje je vidljivije u zajednici u kojoj većina živi u srednjim ili iznadprosječnim materijalnim prilikama.
- **Skromnija odjeća i obuća, neposjedovanje stvari** koje su djeci važne. „Djeca su uočljiva jer se fizički, odjećom i obućom, razlikuju od vršnjaka.“

Stručni djelatnici centra za socijalnu skrb pronađe izvore ranjivosti djece koja žive u siromaštvu u **odnosu podcenjivanja siromašne djece** jer im roditelji **ne mogu priuštiti markiranu odjeću**, pa ih djeca **ismijavaju i ne prihvataju ih u društvo** („Djeca se razlikuju od svojih vršnjaka, materijalne razlike se vide po odjeći i druženju“).

Posebno ističu izvore ranjivosti djece i obitelji romske nacionalne manjine kao najčešćih korisnika ZMN-a na otoku:

- **Romske obitelji ostaju duže u sustavu socijalne skrbi.** Druge obitelji koje se suoče s problemom siromaštva brže izlaze iz sustava stalne novčane pomoći koje su u nadležnosti CZSS-a. Takve obitelji ostvaruju pomoći iz socijalnog programa lokalne samouprave i brže nalaze posao.
- **Uska socijalna mreža.** Djeca romske nacionalne manjine manje se druže s drugim vršnjacima, usmjereni su na međusobne kontakte unutar romskog naselja u kojem žive. Nemaju širi krug vršnjaka s kojima se druže.

- **Stidljivost i povučenost** djece romske nacionalne manjine.
- **Neusvojene higijenske navike.** Odrasli nemaju razvijene higijenske navike, pa djeca nemaju model učenja. Dio obitelji iz naselja nadogradile su sanitarni čvor u svojim kućama, no neka kućanstva nemaju sanitarni čvor, niti im je to prioritet i vrijednosna potreba.
- **Lošiji uspjeh u školi i poteškoće u savladavanju gradiva.**
- Djeca neispunjениh potreba češće su frustrirana što predstavlja **veći rizik za razvoj problema u ponašanju**. Kod adolescenata primjećuju problem **prekomjerne konzumacije alkohola**.
- **Nezaposlenost roditelja.** Unatoč poslovnim prilikama i radnoj sposobnosti, problem je neuključivanje roditelja u tržiste rada jer nisu dobar uzor djeci u usvajanju radnih navika.
- **Problem iskorištavanja ranjivih skupina korisnika u poslovnom okruženju**, posebno osoba romske nacionalne manjine, koji ponekad rade najteže poslove, više radnih sati, a za niže naknade.
- **Neuključenost djece u programe ranog odgoja i obrazovanja.** Djeca čiji roditelji imaju niska primanja ili nisu zaposleni češće nemaju mogućnost uključivanja u vrtić zbog (ne)dostupnosti i financijske (ne)priuštivosti same usluge (UNICEF 2020)¹⁴. Time su djeca romske nacionalne manjine koja žive u siromaštvu uskraćena u području razvijanja kognitivnih i socijalizacijskih vještina, nemaju jednak početne položaje u obrazovanju kao druga djeca jer kasnije imaju problem s razumijevanjem jezika i savladavanjem gradiva u školi. CZSS preporučuje uključivanje siromašne djece romske nacionalne manjine u vrtiće, ukazuje na tešku socijalnu i materijalnu situaciju zbog čega bi im program ranog odgoja i obrazovanja bio nužan, no pomaka u uključivanju djece nema. Lokalna zajednica osigurala bi financije za pokrivanje troškova uključivanja djece u program predškolskog odgoja i obrazovanja, no mjeseta u vrtiću nema za djecu nezaposlenih roditelja.

Stručni djelatnici iz CZSS-a kao posebnu ranjivost istaknuli su **osjećaj vlastite bespomoćnosti u radu s korisnicima koji žive u uvjetima siromaštva**, a posebno u radu **s korisnicima romske nacionalne manjine**. Istaknule su da je lakše iznaci načine pomoći korisnicima koji nisu romske nacionalne manjine, a koji žive u teškom siromaštvu jer je njihov „boravak u CZSS-u privremenog karaktera“, oni brže i lakše pronalaze poslove jer imaju bolje prilike na tržištu rada, a ponekad i veću motivaciju za zapošljavanje.

4.2.4. Dječja participacija

Djeca imaju djelomično znanje o svojim pravima. Ističu pravo na **„igru, učenje, uvažavanje i uključivanje u obiteljske aktivnosti, izražavanje mišljenja i slobodu”**. Nijedno dijete nije spomenulo pravo na optimalne materijalne i stambene uvjete. Majka Romkinja posebno je istaknula **pravo djece na obrazovanje i zaštitu od preranog ulaska u brak**.

¹⁴ Dostupni podaci pokazuju da postoji snažna povezanost između visine primanja i upisa u vrtiće. Veća je vjerojatnost da roditelji s nižim primanjima žive u JLS u kojima nema vrtića, a tamo gdje vrtići postoje, veća je vjerojatnost da će roditelji prijaviti prepreke u dostupnosti i financijskoj priuštivosti (UNICEF 2020.).

Stručni suradnici i nastavnici u školama istaknuli su prava djece i obitelji lošijeg materijalnog statusa koja proizlaze iz programa socijalne pomoći lokalne samouprave. To je **pravo na besplatnu školsku prehranu/marendu**. Izrazili su stav o važnosti osiguravanja školskog obroka bez obzira na to jesu li ga roditelji platili ili nisu, i jesu li pojedina djeca „na popisu za besplatnu marendu“. **Svako dijete u školi treba imati osiguran obrok**, mišljenje je ovih stručnjaka. Nadstandard ovog prava u opisanim lokalnim zajednicama ogleda se u osiguravanju obroka prema vjerskim specifičnostima i zdravstvenim potrebama pojedine djece. Nadalje, stručni suradnici i nastavnici posebno su istaknuli **pravo djece na kulturni identitet** i brigu o multikulturalnosti u zajednici. U tu svrhu ulažu se i posebna sredstva kroz financiranje programa „Romi u zajednici“ i finansijske podrške udrugama nacionalnih manjina.

Stručni djelatnici CZSS-a istaknuli su prava djece koja proizlaze iz korisničkog statusa u sustavu socijalne skrbi i programa socijalne pomoći lokalne samouprave, posebno ističući **pravo na jednoratnu pomoć** za potrebe djece, **doplatak za djecu, besplatnu školsku prehranu i udžbenike te besplatne slobodne aktivnosti u zajednici** (u Omišlu su sportske aktivnosti, članstvo u sportskim klubovima besplatni za svu djecu). Stručni djelatnici CZSS-a istaknuli su **nemogućnost uključivanja u programe ranog odgoja i obrazovanja kao kršenje prava djece iz obitelji korisnika socijalne pomoći**.

Povezano s **participacijom djece, djeца** izražavaju uključenost u obiteljske aktivnosti. Ističu da ih roditelji slušaju, **dobivaju informacije o obiteljskim temama i mogu sudjelovati sa svojim prijedlozima i mišljenjima**. Naglašavaju da je u obitelji „važno razgovarati jedni s drugima da se zna što se događa, da se možemo lakše dogovoriti što dalje“. Imaju iskustvo samostalnog odabira odjeće koju žele kupiti uzimajući u obzir raspoloživa sredstva koja su namijenjena u tu svrhu. Također, participaciju u obitelji doživljavaju kroz **uključivanje u obiteljske poslove i pomaganje roditeljima u kućanstvu**. Uključivanje i pomaganje roditeljima ih veseli. Pomaganje roditeljima posebno su istaknula djeca čiji su roditelji kronično bolesni i imaju potrebu za tuđom pomoći i njegom. Takva djece imaju ulogu **mladih njegovatelja** što je posebna odgovornost koja ponekad nadilazi sposobnosti i razvojne mogućnosti djeteta. Takvo iskustvo djecu čini ozbiljnijima, nose se s teškom brigom o roditeljima, fizičkom i psihološkom i emocionalnom. Djeca izražavaju zabrinutost za zdravstveno stanje roditelja i emocionalno se nose s neizvjesnosti bolesti i posljedicama koje bolest ostavlja na obiteljske odnose i materijalne prilike.

Povezano sa školskim okruženjem, djeca participaciju doživljavaju kroz **uključenost u izvannastavne aktivnosti, vršnjački status u školi te mogućnost iznošenja mišljenja**. **Djeca lošijeg školskog uspjeha**, češće djeca romske nacionalne manjine, **nemaju prilike sudjelovati u Vijeću učenika**, odnosno biti u mogućnosti obnašati neke uloge u školi od kojih se očekuje iznošenje mišljenja, donošenje odluka i zagovaranje dječjih interesa.

Mišljenje jednog djeteta o participaciji djece općenito ukazuje na nisku razinu sudjelovanja, **dječa mogu govoriti, no izražena mišljenja odrasli ne uzimaju u obzir**: „...siromašnu djecu ništa se ne pita, ali mogu reći. Ne pita ih se jer su Romi, jer nisu završili školu. Ni neromsку siromašnu djecu ne pitaju za mišljenje.“

Djeca nisu opisala mnogo prilika u kojima u školi participiraju. Navode sljedeće situacije mogućeg prostora sudjelovanja: **predlaganje određenih aktivnosti na satu razredne zajednice, osnivanje „razredne kase solidarnosti“, predlaganje mjesta maturalnog putovanja**. S druge strane

istaknula su da je školi vrlo važno imati mogućnost sudjelovanja i da se nitko ne izdvaja. Opisuju kako odrasli u školi preuzimaju na sebe odlučivanje o stvarima koje se tiču djece pa navode primjer načina biranja predsjednika razreda. „Razrednica svake godine predloži dvoje učenika s odličnim uspjehom i onda mi biramo između njih. Svake godine je jedan od tih učenika predsjednik“ (smijeh). **Neka djeca nisu bila upoznata s postojanjem Vijeća učenika u školi i ulogom takvog Vijeća** te su navela da takvo što ne postoji u njihovoј školi, odnosno da oni o tome ništa ne znaju.

Djeca imaju razvijenu svijest o važnosti prihvaćanja dječjeg mišljenja, ali i iskustvo da odrasli deklaratorno iskazuju to pravo, ali ga u praksi ne primjenjuju. Taj su osjećaj posebno istaknula djeca koja imaju dodatne poteškoće uz koje se vezuje i dodatna ranjivost (primjerice, problemi u ponašanju). Njihovo iskustvo povezano je s osjećajem nerazumijevanja koji doživljavaju od odraslih i stručnjaka, da ih se ne sluša, posebno u izricanju mjera. „Ne žele čuti da ja neću ići u tu ustanovu, ja bih išla u... (op. a. dijete navodi konkretnu ustanovu) ali, oni moje mišljenje neće čuti.“

Djeca s iskustvom siromaštva posebno su istaknula **važnost i utjecaj izvanškolskih aktivnosti na svoj život te ulogu trenera** u kontekstu **sudjelovanja**. Istaknula su razumijevanje, osjećaj vidljivosti i dobrote koju prema njima iskazuju odrasli koji vode te aktivnosti. Oni kao takvi postaju važne osobe u životima te djece jer s njima mogu slobodno izražavati svoje mišljenje, a posebno dijeliti osjećaje i brige. Osjećaj važnosti i razumijevanja od odraslih prepoznaju po tome što **treneri imaju razumijevanja ako ne mogu platiti aktivnost, besplatno mogu sudjelovati u aktivnostima, razgovaraju s njima, imaju otvoren i topao odnos, odnos povjerenja**. U takvom kontekstu djeca se osjećaju slobodnijima i ostvaruju svoje potencijale, ispunjavaju svoju potrebu za uključenošću i prihvaćenosti te ostvaruju bolje veze s vršnjacima unutar kluba.

Roditelji u participaciji djece u školi ističu nastojanje stručnih suradnika i nastavnika da se u **školskom kontekstu ostvaruju jednake mogućnosti za svu djecu i osigurava ravnopravan odnos**. To se posebno odnosi na djecu romske nacionalne manjine. Roditelji **participaciju razumijevaju kroz aktivnost i odnos pomagača u nastavi** koji, osim pomoći u učenju, osnažuje djecu romske nacionalne manjine. On predstavlja oslonac i ima ulogu socijalnog mentora koji svojim pristupom, ulaganjem u odnos povjerenja, **otvara prostor sigurnosti i prilike za participaciju djece**. „Daje sve od sebe da im bude čak i bolje nego drugoj djeci, a to sve i zahvaljujući ravnatelju škole“, navodi majka. Nadalje ističe kako djeca romske nacionalne manjine „trebaju biti uključena u sve aktivnosti kao i druga djeca u školi jer će imati prijatelje, otvorena vrata prema drugima i otvorena srca prema drugima“. Posebno važan aspekt uključenosti u školu i zajednicu iz perspektive majke je mogućnost da i oni kao siromašni imaju prilike sudjelovati u donatorskim akcijama za neku drugu siromašnu djecu („Dali smo koliko smo mogli, malo, ali od srca, a oni (op. a. djeca) su sretni kada sudjeluju i kada donesu nešto u školu“). Kaže da ne želi da djeca budu isključena iz društva, kao „ptice u kavezu“, te da ih treba poticati da se uključe, informiraju kao i svi drugi, jer „da ne sudjeluju osramotili bi se“. Posebno u svrhu uključivanja djece romske nacionalne manjine ističe vrijednost programa „Romi u zajednici“ i mogućnost besplatnog članstva u nogometnom klubu za djecu, odnosno besplatnih aktivnosti za djecu u zajednici čiju je organizaciju potaknula rukovodna osoba škole i nositelji vlasti lokalne samouprave.

Povezano s participacijom u obitelji, roditelji opisuju uključenost djece u donošenje obiteljskih odluka „zajedno dogovaramo kakav ćemo namještaj kupiti, djeca biraju i sudjeluju u opremanju kuće, zajedno radimo kolače, ako žele ići na neku aktivnost, pitaju nas i razgovaramo o tomu“. Naglašavaju **važnost sudjelovanja djece u onome što ih zanima**, položaj odraslih u kojoj ne nameću svoje ideje

djeci. Djecu je važno poticati, **otvarati mogućnosti za participaciju, a što je odgovornost odraslih**, mišljenje je jedne majke.

Stručni suradnici i nastavnici škole navode konkretne školske programe i aktivnosti koje se provode u školi te smatraju da se participacijska prava djece omogućuju kroz sudjelovanje u njima. Njihovo je mišljenje da su takve aktivnosti posebno dobre prilike za najranjiviju skupinu djece, u njihovu kontekstu to su djeca romske nacionalne manjine.

Stručni suradnici i nastavnici škole na pitanje o participaciji djece iz obitelji lošijeg materijalnog statusa iznose mišljenje da se puno ulaže u to da bi siromašnija djeca imala jednakе uvjete za ostvarivanje prava na školovanje na otoku Krku. **Participaciju povezuju s uključivanjem siromašne djece u obrazovanje.** Opisuju kako je najčešće riječ o radničkim obiteljima u kojima se roditelji i zadužuju kako bi djeci priuštili bolje životne uvjete i materijalna sredstva, kako se ne bi razlikovala od drugih vršnjaka i bila izložena socijalnom isključivanju. Smatraju da djeca u školi imaju jednakе mogućnosti, da nema razlike s obzirom na materijalni status, da su djeca s iskustvom siromaštva dobro integrirana i sudjeluju u svim školskim aktivnostima kao i drugi učenici. Uočavaju da djeca romske nacionalne manjine završavaju osnovnu školu, ali ih malo vidi budućnost u dalnjem školovanju.

Stručnjaci u školi ističu da su „vrata ravnatelja ili stručne službe uvijek otvorena“ te da je to poziv svima koji imaju potrebu upozoriti na poteškoću ili potrebu. Posebno ističu **njegovanje organizacijske kulture u kojoj su „vrata za sve otvorena“** i stručnjaci zainteresirani za potrebe djece, roditelja i zaposlenika škole. Istimaju da se u školi ne ignoriraju sporadične incidentne situacije vršnjačkog zadirkivanja ili nasilja. Odmah se reagira na slučajevе bilo kakve vrste diskriminacije, posebno one koja bi bila usmjerena na djecu romske nacionalne manjine. Opisuju primjer jednog slučaja posramljivanja učenika govoreći da „smrđi“ i ismijavajući ga zbog druge vjeroispovijesti. Sazvan je sastanak u kojem su djeca od odraslih stručnjaka škole i roditelja dobila informaciju o uvjetima u kojima to dijete živi te kako se ponašati primjereni i bez diskriminacije. Nakon toga učenici su imali bolje razumijevanje i bolje se odnosili prema izloženom dijetetu. U ovom slučaju posebno ističu važnost zajedničkog djelovanja odraslih iz škole i roditelja svih učenika iz razreda, naglašavajući vrijednost **uključivanja građana i roditelja u stvaranje atmosfere i uvjeta za prihvatanje različitosti u društvu**, pa tako i u školi.

Stručni djelatnici i nastavnici u školi povezani s participacijom djece romske nacionalne manjine ističu **program „Romi u zajednici“** koji je usmjeren očuvanju romske kulture i socijalnom uključivanju romske zajednice. Djeca su kroz taj program napisala *Zbirku romskih običaja*, sudjelovala na prodajnim izložbama, organizirano posjetila muzeje i otputovala na izlet u Zagreb. Izražavaju svijest o tomu da **romska djeca ne participiraju u školi koliko i druga djeca** te da su dodatni programi uključivanja romske djece važni.

Posebno su kao **potencijal za participaciju djece romske nacionalne manjine** istaknuli pomoći u učenju i savladavanju gradiva u sklopu **programa romskog pomagača u nastavi**. Dobre ishode takvog oblika pomoći u učenju i osnaživanju učenika prepoznaju u sve učestalijem završavanju osnovnoškolskog obrazovanja djece romske nacionalne manjine na Krku. Kao prepreku stručni djelatnici ističu **problem nastavka srednjoškolskog obrazovanja**. Manji broj djece ulazi u srednjoškolsko obrazovanja, a oni koji i uđu, češće izlaze iz njega zbog nemogućnosti praćenja školskog programa. Smatraju da je učenicima romske nacionalne manjine i u srednjoj školi potrebno organizirati pomoći u učenju.

U jednoj školi **Vijeće učenika nije aktivno** pri čemu se izražava mišljenje da je takav oblik participacije djece primjerenoj učenicima srednje škole („ne sastajemo se, nema aktivnosti, mišljenja sam da je to ipak primjereno za učenike srednjih škola“).

Stručni djelatnici CZSS-a na temu participacije djece iznose neka promišljanja o unapređenju područja za sudjelovanje djece koja odrastaju u skromnijim uvjetima, a posebno za djecu romske nacionalne manjine, to su:

- **Stvaranje radnih navika.** Uključivanje djeteta u kućanske poslove koji su prikladni njegovoj dobi, a zbog stvaranja radnih navika. Uključivanje djece u obiteljske obveze i preuzimanje odgovornosti za ono što rade važno je „da što prije mogu stati na noge, da se mogu pobrinuti za sebe“. Važno je djeci stvoriti osjećaj korisnosti, omogućiti im učenje strukture, usmjeravati ih i stvarati prilike za samostalnost i preuzimanje odgovornosti. U tome je važna i stručna podrška obiteljima.
- **Participacija djece u školi** posebno je važna jer je to prostor u kojem djeca provode najviše vremena, koja je usmjerena odgoju i obrazovanju. Siromašnoj djeci potrebno je otvarati prilike za participaciju u aktivnostima koje se provode u školi zbog osjećaja uključenosti, uspjeha i zadovoljstva. Važno je da budu „uključena u minimalno jednu aktivnost“.
- **Socijalno uključivanje.** Stručni djelatnici opažaju nižu razinu socijalne uključenosti siromašne djece u društvenim događanjima u gradu ili općini („...primjerice u karnevalskim povorkama najčešće siromašne djece nema“). Posebno ističu: „Odbijaju ih drugi, nisu (socijalno) uključeni“.

Stručni djelatnici CZSS-a nalaze prepreke za participaciju djece u:

- **Odrastanju djece u obiteljima u riziku** u kojima su roditelji slabijih roditeljskih vještina, nezaposleni, slabih ili nikakvih organizacijskih vještina, skloni rizičnim ponašanjima. Iz perspektive djelatnika CZSS-a opisuju neke obitelji u kojima su djeca prepuštena sama sebi i u kojima odrasli prikazuju loš princip modeliranja.
- **Manjak informacija.** Djeca koja žive u uvjetima siromaštva često ne mogu participirati ili ostvarivati svoja prava jer o njima nisu obaviještena, a što je općenito problem korisnika socijalne skrbi. Korisnici, tako i djeca korisnika, teško dolaze do informacija jer nemaju vještine ni resurse za kvalitetno informiranje zbog niske razine obrazovanja, nepoznavanja jezika, nemaju pristup internetu ni vještinu korištenja društvenih mreža.

Stručni djelatnici CZSS-a smatraju da centar čini sve kako bi se zadovoljile potrebe obitelji u riziku, a s ciljem osiguravanja dobrobiti djeteta, pa onda i one povezane s omogućavanjem sudjelovanja i jednakih mogućnosti. Ističu da je CZSS posebno osjetljiv na potrebe djece i prioritet u rješavanju su zahtjevi obitelji s maloljetnom djecom. Roditelji uvijek mogu ostvariti pravo na jednokratnu (novčanu) pomoć za podmirenje režila ili potreba djece.

Smatraju da **djeca ne mogu sama utjecati na participaciju** jer ona žive u svijetu odraslih i važno je tko ima moć za promjenu, a to su odrasli. U tom smislu naglašavaju **odgovornost odraslih za stvaranje okruženja u kojem djeca ostvaruju pravo na participaciju**. Ističu da lokalna zajednica Općine Omišalj ima razvijenu participacijsku politiku, ima razumijevanje za važnost socijalnog uključivanja romske zajednice, a posebno za djecu, no da se **„uvijek može bolje“**.

05

PRIJEDLOZI I PREPORUKE SUDIONIKA ISTRAŽIVANJA ZA POBOLJŠANJE PARTICIPACIJE DJECE KOJA ŽIVE U SIROMAŠTVU

Odrasli sudionici istraživanja (roditelji, stručni suradnici i nastavnici škola, stručni djelatnici CZSS-a) smatraju da su **za omogućavanje jednakih mogućnosti, prihvatanje, socijalno uključivanje te participaciju djece** općenito, a onda posebno djece s iskustvom siromaštva, **odgovorni odrasli u obitelji, školi i zajednici.**

Pravo na participaciju djece koja žive u siromaštvu odrasli sudionici **nisu mogli odvojiti od ostvarivanja prava na primjerene materijalne i socijalne uvjete života i u lokalnoj zajednici.** Kako bi djeca s iskustvom siromaštva, a posebno djeca koja su višestruko socioekonomski ranjiva, poput djece romske nacionalne manjine, imala bolje uvjete za život, bila bolje integrirana u zajednicu te ostvarila pravo na participaciju, **prema mišljenju odraslih sudionika**, potrebno je sljedeće:

- **Prihvatanje, poštovanje i mijenjanje predrasuda prema siromaštvu i osobama koje žive u njemu.**
- Djeci je potrebo **osiguravati mogućnosti** za njihov rast i razvoj te ostvarivanje punog potencijala **za participaciju u obrazovnom sustavu.** Odrasli naglašavaju važnost obrazovanja i potrebu da se unutar obrazovnog sustava stvore uvjeti u kojem će dijete s iskustvom siromaštva imati prilike usvajati znanja, oštreniti svoje socijalizacijske kompetencije i imati atmosferu prihvatanja i uvažavanja u kojoj se poštuje individualno iskustvo i dostojanstvo svakog djeteta.

- **Lokalna zajednica (lokalna samouprava)** treba svoje politike i programe temeljiti na **vrijednostima socijalnog ulaganja** i stvaranja prilika za razvoj stanovništva, koji se očituje u cijelokupnom razvoju društva i uvjeta u kojem građani žive. Preporuka je **socijalno ulaganje u obiteljske i socijalne politike kroz mjere osiguravanja dobrog obrazovnog standarda za svu djecu**: opremljene i funkcionalne škole, financiranje školske prehrane i prijevoza djeci lošijeg materijalnog statusa, stipendiranje učenika. Zatim, jednokratne novčane pomoći za potrebite obitelji, izgradnja stanova po programu poticajne stanogradnje, visoka razina komunalnih usluga. Dobar je primjer lokalna zajednica s niskom stopom rizika od siromaštva koja u svom proračunu izdvaja novac za pet pomagača u nastavi i specifično za jednog koji je usmjeren isključivo na podršku i osnaživanje najranjivije skupine djece koja žive u siromaštvu, djecu romske nacionalne manjine, koja vrlo često žive u dubokom i dugotraјnom siromaštvu.
- Stručni djelatnici CZSS-a ističu nužnost više razine profesionalne autonomije i **diskrecijske ocjene u određivanju visine jednokratnih (novčanih) pomoći**. Na taj način moglo bi se ciljano odgovoriti na stvarne potrebe djece te podmiriti stvarne troškove, a ne minimalne kojima se djeca i dalje stavljuju u nepovoljan položaj (primjerice, školski pribor najlošije kvalitete). Također, time bi se otvorila mogućnost nesmetanog sudjelovanja u (izvanškolskim) aktivnostima koje se plaćaju, a odgovaraju interesima djece.
- **Unaprijediti socijalne usluge u sustavu socijalne skrbi** (Obiteljski centar, usluge u zajednici) **usmjereni podršci siromašnim obiteljima i djeci**. Osigurati pružanje podrške uslugama savjetodavnog rada i osnaživanja te socijalnim mentorstvom, a ne samo ograničenim sustavom novčanih pomoći. Jedan od oblika takve podrške bile bi **socijalizacijske skupine za siromašnu djecu** koje bi uključivale i pomoći u učenju. CZSS treba biti pokretač **razvoja usluga u zajednici za siromašnu djecu** (socijalno mentorstvo za djecu) i **konkretnih pomoći za djecu** (opremanje djeteta za odlazak na besplatno ljetovanje koje organizira lokalna zajednica, finansijski pomoći roditeljima u opremanju djeteta potrepštinama za ljetovanje uz osiguravanje primjereno džeparca). U skladu sa suvremenim obrazovnim potrebama u sustavu socijalne skrbi kroz jednokratne pomoći potrebno je siromašnoj djeci **omogućiti pristup internetu, računalu i mobitel**.
- Stručni suradnici i nastavnici iz škola ističu **nastavni kurikulum** kojim se djecu **podučava i osnažuje za solidarnost, uključivanje, sudjelovanje** u izražavanju mišljenja i prijedloga o pitanjima koja se izravno tiču njih.
- **Pomoći u informirajući djece i roditelja**. Omogućiti razumljivo i dostupno informiranje obitelji i djece u riziku od siromaštva, služeći se razumljivim i osnažujućim jezikom.
- **Roditelje koji žive u uvjetima siromaštva** unutar lokalne zajednice posebno **uključivati u programe zapošljavanja**.
- **Osigurati djeci besplatan i kvalitetan topli školski obrok**.
- **Omogućiti besplatnu i stalnu pomoć u učenju**.
- Djecu koja žive u uvjetima siromaštva uključivati u **Vijeća za djecu i donošenje odluka**. Škola bi trebala poticati djecu koja žive u siromaštvu izražavaju svoja mišljenja i iznose prijedloge i planove. Predlaže se provođenje ankete ili razgovora s djecom koja žive u siromaštvu, u sigurnom i nediskriminacijskom okruženju, o njihovim potrebama i željama te podatke o tome predstaviti gradonačelniku i lokalnim upravama.

- **Ulagati u suradnju i povezivanje svih relevantnih organizacija i ustanova u lokalnoj zajednici** s ciljem unapređenja socijalnih programa i politika prema djeci.
- U rješavanju problema siromaštva i participacije djece u ranjivim situacijama nužno je **uzimati u obzir stručne kompetencije profesionalnih pomagača** kako bi se bolje razumjele i prenosile informacije i potrebe djece i obitelji u riziku od siromaštva te na što učinkovitiji način odgovorilo na specifične potrebe.
- **Omogućavanje jednakih prilika i stvaranje uvjeta** u kojima dijete može kroz obrazovanje i stjecanje kvalifikacije preuzeti u budućnosti brigu o svojoj egzistenciji i ravnopravno sudjelovati u razvoju lokalne zajednice i društva u cjelini.
- **Lokalne zajednice okrenute prema politikama održivog razvoja** koje podrazumijevaju socijalna ulaganja u razvoj ljudskog kapitala i stvaranje infrastrukturnih uvjeta u kojima stanovnici mogu ostvarivati svoja ekonomска prava i imati priliku graditi siguran i kvalitetan život.

Iz perspektive djece koja žive u siromaštvu, sudionika ovog istraživanja, **potencijali za unapređenje participacije djece** su:

- **Senzibiliziranost odraslih za uvažavanje i prihvatanje mišljenja djece**, a posebno one koja su ranjiva na osnovi ekonomskog statusa i koja su zbog toga često „nevidljiva“. „**Pomoglo bi da su ljudi bolji prema nama, da se ne gleda samo na siromaštvo, nego na nas same.**“
- **Socijalna prihvaćenost** od vršnjaka, roditelja i učitelja. Djeca koja žive u uvjetima siromaštva smatraju da je potreban osjećaj prihvaćenosti u svojoj sredini, prije svega od vršnjaka, roditelja i učitelja, da bi onda ona mogla više participirati u različitim aktivnostima.
- **Osigurane besplatne slobodne aktivnosti** (izvanškolske aktivnosti) koje odgovaraju individualnim interesima djece, za koje su motivirani i žele u njima sudjelovati.
- **Besplatan školski pribor.** Smatraju da bi se sredstva za te potrebe mogla prikupiti putem humanitarnih akcija, prodajnih izložbi, iz proračuna lokalne zajednice i centara za socijalnu skrb.

06

ZAKLJUČCI

Studija slučaja o participaciji djece koja žive u siromaštvu pridonijela je razumijevanju ranjivosti siromašne djece u odnosu na mogućnost sudjelovanja i uključivanja u aktivnosti koje su važne djeci.

Studija je upozorila na razlike u dostupnosti usluga i prava za djecu ovisno o tome odraštaju li ona u tzv. „siromašnijoj ili bogatijoj“ lokalnoj zajednici.

- **Lokalna zajednica s visokom stopom rizika od siromaštva.** Siromašna djeca koja žive u siromašnijoj lokalnoj zajednici više oskudijevaju u materijalnim i obrazovnim potrebama (iako Grad Nova Gradiška izdvaja znatna i ciljana sredstva upravo za socijalne naknade i pomoći namijenjene socijalno ranjivim skupinama djece, konkretno 5,59 % ukupnog proračuna Grada za 2019. godinu). To se odražava u **nedovoljnim sredstvima unutar lokalne zajednice** koja su izdvojena **za podmirenje potreba djece**: školskog obroka, školskog pribora, nemogućnosti uključivanja djece u izvanškolske aktivnosti zbog nedostatnih financija, kao i nemogućnost finansijske podrške u osiguravanju sredstava za dječje aktivnosti (školski izlet ili maturalno putovanje). Potrebe za programe socijalne pomoći u ovoj zajednici znatno su veće jer i znatno veći broj stanovnika i djece živi u riziku od siromaštva (samo u jednoj školi 40 % svih učenika škole čine korisnici prava na doplatu za djecu, koji je indikator rizika od siromaštva). Veliki broj djece u ovoj zajednici živi u siromaštvu ili su u visokom riziku od siromaštva pa je izazov odgovoriti na sve potrebe iz gradskog proračuna.
- **Lokalne zajednice s niskom stopom rizika od siromaštva.** Osim što znatno manji udio djece s iskustvom siromaštva živi u bogatijim zajednicama (sudionici u zajednicama s niskom stopom rizika od siromaštva, Grad Krk i Općina Omišalj, navode da gotovo 99 % djece živi u ekonomski dobrim uvjetima), za tu se djecu unutar gradskog i općinskog proračuna planiraju **naknade i socijalne pomoći kojima se podmiruju gotovo sve egzistencijalne potrebe obitelji**, kao i potrebe **koje se tiču obrazovnog procesa i uključivanja u izvanškolske aktivnosti djece**. Iako je relativno mali broj siromašnih obitelji s djecom koja žive u opisanim zajednicama s niskom stopom rizika od siromaštva, proračunska izdvajanja za socijalnu zaštitu iznose od 2 % u Gradu Krku do 3,8 % u Općini Omišalj. Ove se zajednice posebno ističu visokim izdvajanjima za potpore obrazovanju djece, od predškolskog do visokoškolskog obrazovanja (27 % sredstava proračuna Grada Krka).

Ova studija slučaja pokazala je da se **djeca romske nacionalne manjine, koja žive u siromaštvu, i dalje susreću s različitim čimbenicima koji otežavaju njihovu punu uključenost u aktivnosti i participaciju u društvu**. Pripadnost romskoj nacionalnoj manjini posebno se izdvaja kao višestruka ranjivost u obje sredine, i one s niskim i s visokim rizikom od siromaštva. U obje lokalne zajednice djeca romske nacionalne manjine mnogo su ranjivija i s manjom razinom sudjelovanja u

odnosu na siromašnu neromsку djecu. Ranjivost proizlazi iz veće materijalne i socijalne deprivirane sti romskih obitelji, dodatne stigmatiziranosti od okoline i negativnijih stavova društva prema romskoj nacionalnoj manjini.

Participacija djece koja žive u siromaštvu ograničena je socijalnim statusom i nemogućnosti djece da se uključe u različite aktivnosti za djecu kroz koje bi se mogla više izražavati i koristiti se svojim pravom na sudjelovanje. Djeca koja žive u siromaštvu uglavnom nisu uključena u izvanškolske aktivnosti za koje je potrebno izdvojiti financijska sredstva koja njihove obitelji nemaju. Djeca su manje uključena u učenička vijeća i druge aktivnosti s potencijalom za participaciju djece u školi s obzirom na društveni status, njihovu „manju vidljivost”, vršnjačke odnose, lošiji školski uspjeh. Školski uspjeh pokazao se kao važan čimbenik za uključivanje učenika u razne aktivnosti u obrazovnom kontekstu, a djeca u siromaštvu znatno češće postižu lošiji školski uspjeh (Kletečki Radović 2011) što se pokazalo i u ovoj studiji slučaja. **Ograničene mogućnosti uključivanja i sudjelovanja djece koja žive u siromaštvu predstavljaju dodatan rizik za socijalnu isključenost.** Djeca koja žive u siromaštvu često imaju **osjećaj srama zbog lošeg materijalnog statusa i uvjeta u kojima žive** te socijalni status žele prikriti i učiniti ga manje vidljivim u društvu. Siromašna djeca koja nisu pripadnici romske nacionalne manjine lakše u tome uspijevaju jer je pripadnost romskoj manjini na druge načine vidljivija.

Stigma i sram snažni su pokazatelji ranjivosti, općenito osoba koje žive u uvjetima siromaštva, a što se posebno odnosi na djecu u siromaštvu. **Preduvjeti za ostvarivanje participacijskog prava djece s iskustvom siromaštva, uključivanje u aktivnosti za djecu, pomoći i podršku su: prihvatanje dostojanstva i integriteta djeteta, poštovanje individualnih razlika i čuvanje diskrecije.** U tom smislu važno je osvještavati sve stručnjake, posebno one u sustavu obrazovanja na svim razinama, donositelje politika i javnost o kompleksnosti i osjetljivosti problema siromaštva, osobito u formativnoj, dječjoj dobi.

Potrebni su veliki napori koji bi otvorili put za punopravnu participaciju i omogućili djeci koja žive u siromaštva jednake mogućnosti, prostor za sudjelovanje, društveno uvažavanje („vidljivost u društvu“) i poziciju ravnopravnog dostojanstva.

Stručnjaci koji rade s djecom i za djecu trebaju osvještavati kompleksna obilježja problema siromaštva i učinaka koje siromaštvo ima na individualne, obiteljske i okolinske čimbenike te iz profesionalnog položaja zagovarati strukturalne promjene i politike prevencije i suzbijanja siromaštva koje uključuju i pravo na sudjelovanje („davanje glasa“ osobama koje žive u siromaštvu).

Odgovornost je odraslih i stručnjaka da stvore uvjete za postizanje promjena (u društvu, obrazovnom i socijalnom sustavu i drugdje) **i uspostave mehanizme koji promiču i unapređuju sudjelovanje djece koja žive u siromaštvu, izgrade bolje odnose te međusobnu ravnopravnost i prihvatanje.**

07

BIBLIOGRAFIJA

1. Ajduković, M. 2014. Kako izvještavati o kvalitativnim istraživanjima? Smjernice za istraživače, mentore i recenzente. *Ljetopis socijalnog rada*. 21 (3), 345–366.
2. Anjoš, M.; Petrović, S.; Savi, M.; Sertić, I. 2017. *Strategija razvoja Grada – Nova Gradiška do 2020. godine*. Grad Nova Gradiška: Industrijski park Nova Gradiška d.o.o.
3. Borić, I. 2020. Mogućnosti lokalnih zajednica u ostvarivanju dječijih prava iz perspektive djece. *Paediatrica Croatica*. 64 (2), 111–121.
4. Borić, I.; Mataga Tintor; A. 2022. *Studija o participaciji djece iz ranjivih skupina u Hrvatskoj*. Ured UNICEF-a za Hrvatsku.
5. Crane, D. R.; Heaton, T. B. 2008. (ur.) *Handbook of families and poverty*. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore: SAGE Publications.
6. Državni zavod za statistiku. 2020. Broj stanovnika prema Popisu stanovništva 2011. godine. <https://dzs.gov.hr/popisi-stanovnistva/421>.
7. Državni zavod za statistiku. 2022. Broj stanovnika prema Popisu stanovništva 2021. godine. <https://dzs.gov.hr/popisi-stanovnistva/421>.
8. Eurostat. 2021. Living conditions and welfare database. <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>.
9. Ferragina, E.; Tomlinson, M.; Walker, R. 2013. Poverty, participation and choice. *Report Joseph Rowntree Foundation*. <https://www.jrf.org.uk/report/poverty-participation-and-choice>.
10. Grad Krk. <https://www.grad-krk.hr/>.
11. Grad Krk. Proračun. <https://www.grad-krk.hr/jedinstveni-upravni-odjel/odsjek-za-proracun-i-financije/proracun-grada-krka>
12. Grad Nova Gradiška. 2014. Odluka o socijalnoj skrbi Grada Nova Gradiška. *Novogradiski glasnik*. https://novogradiska.hr/download/novogradiski_glasnik/2014/Novogradiski-glasnik-2_2014.pdf.
13. Grad Nova Gradiška. 2015. Odluka o izmjenama Odluke o socijalnoj skrbi Grada Nova Gradiška. *Novogradiski glasnik*. https://novogradiska.hr/download/novogradiski_glasnik/2015/Novogradiski-glasnik-2_2015.pdf.
14. Grad Nova Gradiška. 2019. Izmjene i dopune Odluke o socijalnoj skrbi Grada Nova Gradiška. *Novogradiski glasnik*. https://novogradiska.hr/download/novogradiski_glasnik/2019/Novogradiski-glasnik-06-2019.pdf.

15. Juul, J. 2017. *Vaše kompetentno dijete*. Naklada Oceanmore.
16. Kletečki Radović, M. 2011. *Siromaštvo i neki aspekti psihosocijalnog razvoja djece* (doktorska disertacija). Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
17. Kletečki Radović, M.; Vejmelka, L.; Družić Ljubotina, O. 2017. *Učinak siromaštva na dobrobit i kvalitetu života obitelji iz perspektive djece*. Ljetopis socijalnog rada. 24(2), 199-242.
18. Kunac, S.; Klasnić, K.; Lalić, S. 2018. *Uključivanje Roma u hrvatsko društvo: istraživanje baznih podataka*. Zagreb: Centar za mirovne studije.
19. Kutnjak Vrtarić, M.; Družić Ljubotina, O. 2021. Dječji brakovi u romskoj zajednici u Republici Hrvatskoj. *Revija za socijalnu politiku*. 28(1), 71–94.
20. Laforgue, N.; Sabariego, M.; Ruiz, A.; Cano-Hila, A. B. 2022. An intersectional analysis of child and adolescent inclusion in local participation processes. *Social Inclusion*. 10 (2), 66–74.
21. Minujin, A.; Delamonica, E.; Davidziuk, A.; Gonzalez, E. D. 2006. The definition of child poverty: a discussion of concepts and measurements. *Environment and Urbanization*. 18 (2), 481–500.
22. Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike. 2020. *Godišnje statističko izvješće o primijenjenim pravima socijalne skrbi, pravnoj zaštiti djece, mladeži, braka, obitelji i osoba lišenih poslovne sposobnosti, te zaštiti tjelesno ili mentalno oštećenih osoba u RH u 2019. godini*. <https://mrosp.gov.hr/UserDocs/Images/dokumenti/MDOMSP%20dokumenti/Godisnje%20statisticko%20izvjesce%20u%20Republici%20Hrvatskoj%20u%202019%20godini.pdf>.
23. Nolan, A.; Pells, K. 2020. Children's Economic and Social Rights and Child Poverty: The State of Play. *International Journal of Children's Rights*, 28, 111–132.
24. Općina Omišalj. <https://omisalj.hr/>.
25. Općina Omišalj. Proračun. <https://omisalj.hr/informacije/proracun>.
26. Redmond, G. 2008. Child poverty and child rights: Edging towards a definition. *Journal of Children and Poverty*. 14 (1), 63–82.
27. Ridge, T. 2003. *Listening to children: Developing a child-centred approach to childhood poverty in the UK*. Australian Institute of Family Studies. Family Matters. 65, 4–9.
28. Socijalni program Grada Krka <https://www.grad-krk.hr/jedinstveni-upravni-odjel/odsjek-za-drustvene-djelatnosti/socijalna-skrb>.
29. Svjetska banka. 2016. *Ocjena siromaštva za mala područja temeljem potrošnje (Karte siromaštva)*. https://www.dzs.hr/hrv/DBHomepages/Osobna%20potrosnja%20i%20pokazatelji%20siromastva/Metodologija_HBS_WB.pdf.
30. Šikić-Mićanović, L.; Ivatts, A.; Vojak, D.; Geiger-Zeman, M. 2015. *Social Inclusion of Roma Children (RECI+)*. Zagreb: Pučko otvoreno učilište Korak po korak.
31. Šućur, Z.; Kletečki Radović, M.; Družić Ljubotina, O.; Babić, Z. (2015). *Siromaštvo i dobrobit predškolske djece u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.
32. UNDP. 2007. *Kvaliteta života u Hrvatskoj: Regionalne nejednakosti*. Zagreb: UNDP Hrvatska.
33. UNICEF. 2008. *Mišljenja i stavovi djece i mladih u Republici Hrvatskoj*. UNICEF Hrvatska.

- 34.** UNICEF. 2021. *Provedba dubinske analize politika, programa, usluga, izvora financiranja te mehanizama usmjerenih suzbijanju siromaštva i socijalne isključenosti djece u Hrvatskoj. Pregled literature.* UNICEF Hrvatska. <https://www.unicef.org/croatia/izvjesca/dubinska-analiza-za-eu-jamstvo-za-svako-dijete-hrvatska>.
- 35.** UNICEF. 2020. *Kako do vrtića za sve? Mogućnosti financiranja sustava ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja.* UNICEF Hrvatska. <https://www.unicef.org/croatia/izvjesca/kako-do-vrtica-za-sve>
- 36.** Zakon o socijalnoj skrbi. 2014. Narodne novine, 157/2013; 152/14; 99/15; 52/16; 16/17.

unicef | za svako dijete